

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/03/borzsei-mate-mark-wesselényi-miklos-hutlenségi-pere-10-01-04/>

Börzsei Máté Márk

Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny, Történelem – pályamunka, 2017/2018. tanév

Iskola: Révai Miklós Gimnázium és Kollégium, Győr

Felkészítő tanár: Ladich Artúr és Némethné Hérics Ildikó

Dolgozatom a reformkor időszakának egyik legismertebb személyének, Wesselényi Miklósnak a politikai pereit mutatja be. A munka röviden kitekint a báró előéletére és politikai munkásságára, valamint arra, hogy ennek kiteljesedését a Habsburg-kormányzat miként igyekezett megakadályozni. Ennek a legkegyetlenebb módszere az ellene indított felségsértési per volt. Írásom bemutatja a korabeli igazságszolgáltatási rendszer bonyolult és szövevényes rendszerét, valamint Wesselényi felségsértési perének menetét. Rávilágít arra a munka, hogy ez a már-már koncepciós pernek nevezhető eljárás hogyan viselte meg a bárót mind fizikai, mind mentális értelemben. Végezetül, pedig levonja mindezekből az érdemi következtetést.

Hűtlenségi perek a magyar történelemben

A hűtlenségi perek (nota-perek) a középkori feudális államokban alakultak ki, kezdetben a hűbérúrnak (senior) tett eskü megszegéséért indítottak ilyeneket.¹ Ez a későbbiekben átalakult, és már az esküszegőkön kívül más elkövetőket is nota-perbe fogtak.

Magyarországon ennek eseteit Werbőczy István rögzítette a Hármaskönyv első részének 14. címében.² Ezen esetek közé sorolja például az uralkodó elleni fellépést, az okirat- és pénzhamisítást, a családtagokkal erőszakoskodást, rokonok meggyilkolását, végvárok feladását, az eretnek tanok követését stb.³

A legismertebb hűtlenségi perbe fogottak közé tartozik Dobó István – 1552-ben az egri vár kapitánya – és Bánffy Dénes, akik ellen Habsburg Miksa (1564–76) magyar király indított pert, mert félt, hogy ellenében János Zsigmondot választják királlyá.⁴ A vádat ellenük az 1570-es speyeri egyezmény után ejtették. A tizenöt éves háború (1591–1606) idején is több személyt vádoltak hűtlenséggel, köztük Illésházy István nagybirtokos főnemes – későbbi nádort –, akit fő- és jószágvesztésre ítélték, de ő ítélete elől Lengyelországba menekült.⁵ A Wesselényi-összeesküvés tagjait is ilyen váddal illették, és őket is fő- és jószágvesztésre ítélték.⁶

Báró Wesselényi Miklós édesapját is nota-perbe fogták, mert köztudottan ellenzéki és reformpárti személyiség volt. Először két évre, majd annak letöltése után bizonytalan idejű börtönbüntetésre ítélték, a hírhedt kufsteini várbörtönben raboskodott, végül három év után szabadult 1789-ben.⁷

Börzsei Máté Márk: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

Mindegyik perben látszik, hogy az udvar célja ezen eljárások lefolytatásával a politikai ellenfelek kikapcsolása, megfélemlítése, esetleg elpusztítása volt. A reformkorban is ugyanez a cél vezérelte a Habsburg-udvart – legfőképp Metternich kancellárt –, és ennek érdekében nota-perbe fogták a korabeli ellenzék egyik legjelentősebb vezetőjét, Wesselényi Miklós bárót is.

Dolgozatomban elsősorban azt szeretném bemutatni, hogy a korabeli magyarországi igazságszolgáltatás rendszerében mi mindenen kellett keresztülmennie, mire kellett számítnia annak, aki egy ilyen politikai per gyanúsítottjává, vádlottjává, áldozatává vált.

Wesselényi Miklós báró ifjúkoráról és politikai pályafutásának kezdeteiről

Ifjabb báró hadadi⁸ Wesselényi Miklós 1796. december 30-án született az erdélyi Zsibón, erdélyi református arisztokrata családban, az akkori Közép-Szolnok megyében (ez a település ma Romániában található).⁹ Szülei idősebb báró hadadi Wesselényi Miklós (1750–1809), aki Közép-Szolnok megye főispánja volt, és nagyajtai Cserey Heléna (1754–1830).¹⁰ Szüleinek 11 gyermeke született, de közülük csak Miklós érte meg a felnőttkort. Édesapja – akit akkoriban a „zsibói bölénynek”¹¹ neveztek – művelt, tájékozott, de hirtelen haragú és konok főúr volt. Ifjabb Wesselényi tőle örökölte erős testalkatát, amelyet rendszeres lovaglással és sportolással igyekezett karban tartani. Édesapja kemény embernek nevelte a fiát, történt olyan eset, hogy a hatéves fiút feldobta egy kantározatlan mén hátára ezekkel a szavakkal: „*Egy Wesselényinek félni nem lehet.*” A ló elvágatott vele, de szerencsére a fiú épségben megúszta az esetet.¹² Édesapját korán, tizenhárom éves korában veszítette el, ezután édesanyja, Heléna nevelte, aki azon igyekezett, hogy minél műveltebb főúr váljon egyetlen örökösükből. Ennek érdekében a legjobb házitánítókkal, Tökés Jánossal és ifj. Pataki Mózzessel taníttatta Wesselényit.¹³

A politikai életbe már korán bekapcsolódott,¹⁴ de közéleti tettei közül a legjelentősebb az 1817-es erdélyi ínség-segélyakció szervezői munkája volt.¹⁵ 1820-ban ismerkedett meg ifjú éveinek legjobb barátjával, gróf Széchenyi Istvánnal, akivel nem sokkal később nyugat-európai tanulmányútra indult Angliába és Franciaországba. A gróf támogatta Wesselényi előtérbe kerülését a politikai életben, mert őt sokkal alkalmasabbnak találta erre a szerepre, mint saját magát. Széchenyit egyfelől „*elbájolá Wesselényi hazaszeretete, magasztos felfogása és az a bizonyos varázs, melyet anyiakra gyakorolt*”¹⁶ de emellett „*fantasztának, pozórnek és komédiásnak*”¹⁷ is tartotta a bárót. Wesselényi az útról hazatérve az Angliában látott minta alapján nekilátott birtoka átalakításának és ménese feljavításának, váltógazdaságot (vetésforgót) vezetett be, sőt megalapította Erdély első kiseddóvóját is. Elengedte a robotot, igyekezett birtokán meghonosítani a modern földművelést és állattenyésztést, ezért erre okította jobbágyait is. Széchenyi és ő felkarolták a hazai lótenyésztést, és még lóversenyeket is szerveztek. (Az 1827-ben tartott első versenyt Wesselényi „Al Borák” nevű lova nyerte.)¹⁸

Az 1825-ös országgyűlésen még nem lehetett a diéta tagja, mert nem rendelkezett magyarországi birtokokkal. Széchenyi javaslatára gróf Károlyi Györgytől egy kisebb birtokot vásárolt Szatmár megyében, és így meghívóval a felsőtábla tagjaként részt tudott venni az 1830-as országgyűlésen. Itt szűzbeszédében támogatta a magyar nyelv ügyét, a beszédet magyar nyelven mondta (ez ekkoriban ritkaságnak számított), és mennydörgő hangjával, szónoki hevével elkápráztatta az ülésezőket.¹⁹ Itt már láthatóvá vált, hogy ő kora egyik leghatásosabb szónoka, kiváló retorikai képességekkel rendelkezett, és ez lehetővé tette, hogy az 1830-as években ő legyen a reformellenzék vezetője. Részt vett a Kaszinó alapításában, felvetette egy magyar színház létrehozásának ötletét, megalapította az első

vívókört.²⁰ Nagy szerepe volt a hazai selyemhernyó-tenyésztés fejlesztésében is,²¹ és 1831-ben a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjává avatták.²²

Wesselényi politikai elképzeléseiről

Wesselényi a Balítéletekről című művét már 1831-ben megírta, de a cenzúra miatt csak külföldön – Lipcsében – tudta megjelentetni 1833-ban, és kiadási helyszíneként (impresszum) Bukarestet tüntette fel.²³ Ez a mű hűen képviseli a korabeli nemesi liberalizmus eszmevilágát, és összefoglalja a korabeli ellenzék reformprogramját, amely az 1830-as években erre építette stratégiáját, bár a későbbi megjelenése miatt nem gyakorolt akkora hatást a közéletre, mint Széchenyi István Hitel című alkotása.

A két mű között voltak hasonlóságok, és ezt Wesselényi maga is megjegyzi: *„Érzésünk és látásunk egyformasága oly nagy, hogy egész darabokat, sőt konstrukciókat is találok, melyek az enyimben is megvannak...”*²⁴ de ő a gróffal ellentétben nem gazdasági, hanem politikai szempontból közelíti meg a reformokat.

Kritikát fogalmaz meg a hazai elmaradottságról, és ennek okát a bécsi udvar abszolutista politikájában látja, őszintén leírja a jobbágyság rossz helyzetét, és elveti a jobbágyság rendszerét, melyet történelmünk „gyalázatos szennyének” minősít.²⁵ A parasztságot a magyar nemzet részévé szeretné tenni, ezért úgy véli: meg kell szüntetni, hogy *„a paraszt másnak önkényétől függjön”*. Ennek érdekében kiáll a robot megszüntetése mellett, és amellett, hogy a jobbágyoknak lehessen saját birtokuk (birtokbírhatás joga), mert egyelőre a jobbágy *„jószágot örök jussul nem bírhat.”*²⁶ Kiterjesztené rájuk a hivatalviselés jogát is. Megírja, hogy biztosítani kell minden ember számára az alapvető emberi jogokat, a törvény előtt mindenkinek egyenlőnek kell lennie, mindenkinek megadná a tulajdonjogot, ezeket nélkülözhetetlennek tartja.

Támogatja a nemesség adómentességének megszüntetését, vagyis a közteherviselést, és mellette a sajtószabadság megteremtését, mely csakis a cenzúra eltörlésével jöhetne létre. Fokozatosan végezné a jogkiterjesztést a jobbágyokra, mivel a hirtelen nagy változás veszélyekkel járna, például országgyűlési képviselőt nem adna nekik, de kijelenti, hogy *„hazafit s polgárt, csak ezt kell mindenkiből nevelni”*,²⁷ tehát mindenkit a nemzet részévé kell tenni. Felhívja a nemesség figyelmét, arra, hogy nem törődnek saját hazájukkal, pedig a haza iránt kötelességgel tartoznak.²⁸

Érdekegyesítést hirdet, tehát szerinte a nemeseknek a jobbágyok javára le kell mondaniuk jogaik egy részéről, mert igazságtalan a jelenlegi helyzet, hogy *„szinte kilenc millió embernek kell munka alatt görzsedni, erejét felülmúló adót fizetni, s a katonafogás vad szokása félelmei közt rettegnie, azért, hogy nyolcszáz ezer tökéletes bátorságban henyélhessen. Ezen kicsiny szám ítél, határoz, végez a tízezres többségnek éltéről-sorsáról, anélkül, hogy ennek a vak engedelmességnél abba egyéb befolyása lenne”*.²⁹

Bár támogatta a jobbágyfelszabadítást, sőt zsidói birtokán fel is szabadította a jobbágyait, ugyanakkor kritikát is megfogalmazott velük szemben. Szerinte a parasztság egyik legnagyobb hibája a műveletlensége, ezt a művében is kifejti: *„oly butaság, restség, henye korhelység s kártékony erkölcstelenség van sok helyt a parasztok közt, hogy szinte lehetetlen megvetéssel nem tekinteni rájuk”*,³⁰ ezen „butaság” kiküszöbölése érdekében falusi iskolákat kell szerinte alapítani, ahol meg tudnák szerezni a kellő műveltséget. Nem tartja jónak, hogy a nemesek nyugodtan bánthatnák, *„nyomorgathatnák”*³¹ jobbágyaikat, mert könnyű kikerülni az erre vonatkozó törvényeket.³² Wesselényi Miklós szerint a *„két rend közti hézag örökké sértőleg nő”*³³ és ennek az okát a nemességben látja. Szerinte *„ezen betegséget ott kell orvosolni, hol eredetének okai vannak: mi magunkban, a szegénység*

Börzsei Máté Márk: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

*elnyomásában, a vele olykor kegyetlen, többnyire durva s igen ritkán igazságos bánásmódjában, s az önkénynek mindenbe veszélyt lehelő befolyásában.*³⁴

A program megvalósítását, kivitelezését a köznemesség irányításával képzelte el. Ezen politikai reformjavaslatok váltak az 1830-as években az ellenzék programjává – melynek élén a báró állt 1835-ig –, majd Wesselényi visszavonulása után a báró „mentoráltjának”, Kossuth Lajosnak a reformjavaslatai is ezekből a pontokból indultak ki.

Wesselényi Miklós politikai perei – az erdélyi per

A reformkorban Erdély Habsburg Birodalmon belüli helyzetét az 1691-ben kiadott Diploma Leopoldinum határozta meg. A birodalom egyik társországa volt, de nem a Magyar Királysággal egyesítve. Önálló rendi alkotmánnyal rendelkezett, az uralkodó pedig kormányzót nevezett ki a fejedelemség (tartomány) élére.

Wesselényi már 1831-ben összetűzésbe került a Habsburg-kormányzattal, mivel akadályozta birtokán az újoncozást, a jobbágyok besorozását. Nagy szerepe volt abban, hogy 1811 után 23 évvel az uralkodó összehívta az erdélyi országgyűlést, mely 1834 és 1835 között ülésezett. Wesselényi a diéta ideje alatt könyomdát vásárolt, és a kormány engedélye nélkül kinyomtatta az erdélyi országgyűlés naplóit, ezzel megkerülte a cenzúrára vonatkozó törvényt.³⁵ Az iratokat az 1835. január 29-i ülés alkalmával szétosztotta, ezt a kolozsvári országgyűlés tagjai örömmel fogadták.³⁶ Amikor mindez a kormányzat tudomására jutott, februárban feloszlatták az országgyűlést, és a törvényes rend elleni izgatás vádjával büntetőper (criminalis actio) indítottak Wesselényi ellen, személyes megjelenésre idézték az Erdélyi Királyi Táblára.

A szokás ilyen esetekben a polgári per (fiscalis actio) megindítása volt, amely általában tisztségtől való megfosztással, pénzbírsággal végződött, a cenzúra kikerülése esetében pedig a sajtótermékek megsemmisítésével járt.³⁷ A bárót védte a „szabad oltalom” („salvus conductus”),³⁸ mert az országon (Erdélyen) kívül közdologban volt elintéznivalója. (Wesselényi a pozsonyi diétára tartott, ami ilyen közügynek számított.) Ez a menlevél kétszeresen is megillette, mivel a magyar országgyűlés tagja is volt. Wesselényi a perfelvételen (lavata) nem tudott személyesen megjelenni, mivel orvosi kezelésre kellett utaznia. Oda ügyvédjét, Moós Jánost küldte, aki a kezelésről bemutatott egy orvosi igazolást is, de ezt az Erdélyi Királyi Tábla elutasította, azzal az indokkal, hogy akit személyes megjelenésre idéztek be, azt csak saját maga képviselheti,³⁹ emellett megkérdőjelezték az orvosi igazolás eredetiségét is.⁴⁰

A Tábla a báró távollétében, azaz „non-venit”⁴¹ hozta meg a közbeszóló ítéletét (sententiae interlocutoriae⁴²).⁴³ Az ügyvéd speciális perorvoslattal (inhibitio), azaz végrehajtási tilalommal akart élni, de a bíróság ezt is elutasította.⁴⁴ Ezután Moós a kormányzósághoz (Gubernium)⁴⁵ fordult perorvoslatért, és ott sikerrel járt, de ennek ellenére a bíróság visszaküldte a kérvényt az Erdélyi Királyi Táblához. Ez elrendelte az ítélet végrehajtását, és megindult Wesselényi előállítása.⁴⁶ A báró és segítői nem adták fel, még a sorozatos visszautasítások ellenére sem, mert Kelemen Benjamin, Wesselényi zsbói birtokának jószágkormányzója is újabb fellebbezést nyújtott be.⁴⁷ Az udvar ezzel a cselekedetével elérte hön áhított célját: sikerült Wesselényit kikapcsolni Erdély politikai életéből. Ez a későbbiekben erősen érezhető volt az 1837-es nagyszebeni országgyűlésen,⁴⁸ hiszen a reformkérdések tárgyalása jelentősen visszaszorult az előző diétához képest.

A Gubernium sem várt tétlenül – mivel a báró Magyarországon tartózkodott –, 1835. április 25-én értesítette a magyar királyságbeli vármegyéket az elfogatóparancsról. A

Börzsei Máté Márk: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

partiumi megyék azonban visszautasították az együttműködést,⁴⁹ ebből az esetből is látszik, hogy ekkorra Wesselényi már nagy népszerűsége, tekintélyre és sok támogatóra tett szert a Magyar Királyságon belül is. Ám ezt a kormányzóság elnöke, Estei Ferdinánd nem hagyhatta annyiban, ezért a Helytartótanácshoz fordult, mely a magyar kormányzat legfőbb szerve volt, és kérte az elfogatás végrehajtását.⁵⁰ Itt érdemes megjegyezni, hogy így a báró már egyik „házájában” sem volt biztonságban, hiszen bármelyik pillanatban elfoghatták és letartóztathatták volna. Wesselényi a legjobb megoldásnak azt látta, ha a Helytartótanács vezetőjéhez, a nádorhoz fordul, akit személyesen keresett fel.

Ekkor már Magyarországon is pert indítottak ellene, tehát a báró esete már országos közbeszéd tárgyát képezte. A nádor – jelen esetben József Antal főherceg (József nádor) – a Magyar Királyi Helytartótanács mellett a Hétszemélyes Tábla elnöke is volt.⁵¹ Ebből az is látható, hogy a Magyar Királyságon belül a közigazgatás és az igazságszolgáltatás nem volt szétválasztva. Wesselényi azt panaszolta József nádornak, hogy „csak” polgári pert (fiscalis actio) kellett volna, hogy indítsanak ellene. Ebben az esetben a vádlottat óvadék ellenében szabadon kellett volna bocsátani, de a báró esetében büntetőpert indítottak, így mindez nem volt lehetséges.⁵²

Wesselényi Miklós még mindig nem adta fel a harcot, most a Bécsben található Erdélyi Udvari Kancelláriához⁵³ fordult. Itt a kancelláriai tanácsos, báró Naláczy József visszajuttatta az ügyet a Guberniumhoz, mert kételyek merültek fel benne az eljárás szabályosságával kapcsolatban, azzal az indokkal, hogy a vádlottnak joga van magát megvédeni. Ezzel Wesselényi időt nyert, hiszen az elfogatóparancsot felfüggesztették.⁵⁴ Naláczy – bár kormányhű főúr volt – mégis igyekezett tiszteletben tartani a törvényes eljárás menetét, és megadni mindenkinek a jogot ahhoz, hogy felállítsa védelmét a vádakkal szemben. Ebből is látszik, hogy a korban voltak hivatalnokok, akik tisztelték az ősi törvényeket, és nem csak a saját személyes érdekeik vezérelték őket.

A Gubernium 1835. június 3-án megkezdte a belső vizsgálat lefolytatását az ügygel kapcsolatban, de párhuzamosan az Erdélyi Udvari Kancellária is vizsgálatot indított. Az utóbbi „apróbb” hibák (Kelemen fellebbezését nem vették figyelembe) kivételével szabályosnak találta az eljárást.⁵⁵ Az uralkodó utasította a Kancelláriát a perújításra, amelyet Naláczy javasolt. Ekkor már javában zajlott Wesselényi magyarországi pere is, és szemmel láthatóvá vált, hogy mindkét per személyes megjelenést igényel, tehát a két per akadályozná egymást.⁵⁶ Mivel a magyarországi hűtlenségi per nagyobb horderejű volt, és a kormányzat számára is ebben a perben volt nagyobb esély a súlyosabb ítélet kiszabására, ezért a kevésbé fontos erdélyi pert 1835 szeptemberében közigazgatási kihágássá minősítették át,⁵⁷ és így már le tudták folytatni a pert Wesselényi személyes megjelenése nélkül is. Ezután az eljárás Erdélyben megrekedt, de az elfogatóparancsot nem törölték, és még további hat évig volt érvényben. Csak 1841. szeptember 18-án rendelte el az uralkodó az eltörlését.

A bárót nagyon megviselhette a többéves távollét hazájától, a „száműzetéssel” még abban is meggátolták, hogy meglátogassa szülei síremlékét, akik ilyen derék és erős természetű embert neveltek belőle, de egyszer bujdosva, titokban visszaszökött Erdélybe, hogy megemlékezzen felmenőiről.⁵⁸ A per folyamatában láthattuk, hogy az eljárás Wesselényit újra és újra utazásra és kilincselésre kényszerítette, éppen az igazságszolgáltató szervek túlkapásainak megakadályozása érdekében. A sok utazás, idegesség, amellyel egy ilyen per járt, valószínűleg hozzájárulhatott egészségügyi állapotának romlásához is.

Az erdélyi perrel kapcsolatban a Habsburg vezetésnek sikerült elérnie célját: kikapcsolni a bárót az erdélyi politikai életből, valamint megakadályozni az országgyűlésen való részvételét. Már ebben a perben, még inkább a magyarországi perben is látható, hogy a

kormányzat számára nem volt akadály, ha céljai elérése érdekében nem tartott be aggályosan minden törvényt, és nem vette figyelembe a szokásjogot.

Wesselényi Miklós politikai pere – a magyarországi per

A magyarországi igazságszolgáltatás rendszeréről

Wesselényi Miklós magyarországi pere a korabeli magyar igazságszolgáltatási rendszer keretei közt zajlott. A Magyar Királyság legfőbb törvénykezési szerve a Királyi Curia volt, amely két részből, a Hétszemélyes Táblából és a Magyar Királyi Táblából állt. Ezeken kívül még voltak alsóbb szintű szervek is, mint például a megyei táblabíróságok, a négy kerületi tábla stb., de ez a báró hűtlenségi perével kapcsolatban nem lényeges, mivel azt a vád súlyossága miatt a Királyi Táblán kellett megindítani. A Királyi Tábla a Curia alsóbb fóruma volt, amely állandóan működött, és a hűtlenségi, vagy súlyosabb ügyekben elsőfokon járt el, elnöke a személynök volt, és elnökségéhez tartozott még az alnádor és az alországbíró is.⁵⁹ Innen a Hétszemélyes Táblához lehetett fellebbezni, amely időszakosan működött, és vezetője a nádor volt. Elnökségi tagok voltak az országbíró és a tárnokmester is.⁶⁰

A korabeli hűtlenségi perek menete

A hűtlenségi perek súlyosságuk miatt nem a törvényhatósági bíróságokhoz kerültek, hanem azonnal a Királyi Táblára. Wesselényi szempontjából fontos megemlítenünk, hogy nemesember ilyen per esetében szabadlábban védekezhetett, tehát nem került előzetes letartóztatásba.⁶¹ Ezt a báró esetében a kormányzat tiszteletben tartotta, de majd később látni fogjuk, hogy például az ellenzék másik fontos alakja, Kossuth Lajos esetében ezt figyelmen kívül hagyták. A Királyi Tábla által lefolytatott vizsgálat után a királyi jogügyigazgatóság⁶² elkészítette a keresetlevelet,⁶³ ezt követően azt benyújtotta a Királyi Táblához, és ha az helyt adott a keresetnek, akkor a vádlott értesítésével megindult a per.⁶⁴ A hűtlenségi perek esetében kötelező volt a személyes megjelenés a perfelvételen (lavata), de ezt Wesselényinek csak egyszer kellett megtennie.⁶⁵

Ezután ténylegesen megindult maga a per, mely két fő részből, a kifogási (exceptionalis) és az érdemi (meritalis) szakaszból állt.⁶⁶ Az előbbi szakaszban kifogást lehetett tenni a bíró ellen például olyan okból, hogy a vádlott ügye nem ehhez a fórumhoz tartozik. Ez Wesselényi esetében nagyon fontos volt, mert igyekezett bebizonyítani, hogy szatmári beszéde nem hűtlenség, tehát nem a Királyi Tábla, hanem alacsonyabb bírói testület hatáskörébe tartozik.⁶⁷ A per kifogási szakaszában a perorvoslás több fajtájával is lehetett élni, ennek egyik leggyakoribb fajtája a betiltás (prohibita), amivel maximum három napra fel lehetett függeszteni a perfolyamatot.⁶⁸ Ezen kívül létezett még egyszerű tiltás (simplex inhibitio), eltiltással való perújítás (novum inhibitionale), és léteztek a perorvoslatnak olyan módjai, amelyekkel mindkét szakaszban lehetett élni. Ilyenek például az ügyvéd-szómegvonás (revocatio) és a folyamodás az uralkodóhoz (recursus).⁶⁹ A feudális magyar jog rendszere nagyon bonyolult volt, és sokszor több évig is eltartottak a perek – mint például Wesselényié –, amíg érdemi ítélet született.

A per második, érdemi szakaszában lehetett a vádlottnak ártatlanságát bizonyítani oklevelekkel és tanúvallomásokkal. Ebben a szakaszban is használhatók voltak különböző perorvoslati módszerek, mint például a kibocsátás bizonyítékok előteremtésére (exmissio), vagy az ellenállás az ítélet végrehajtásának megakadályozására (repulsio).⁷⁰ A vádlott által beküldött bizonyítékok alapján a vád képviselője – Wesselényi esetében a királyi jogügyi igazgatóság – összeállította érdemi feleletét (replica), és a vádlott erre reagált derekas

védelmében.⁷¹ Az eljárás során mindent írásban kellett rögzíteni, tehát pontos jegyzőkönyvet kellett vezetni.

Az ítélet meghozatalánál a Magyar Királyi Tábla bírái egyenként megindokolták, hogy milyen ítéletet szánnak a vádlottnak, utolsóként a személynök szavazott; ugyanez volt a szisztéma a Curia felsőbb fórumán, a Hétszemélyes Táblán is.⁷² Már így, konkrétumok nélkül is jól látható az, hogy mennyire bonyolult volt a korabeli igazságszolgáltatási rendszer, és az is, hogy annak a személynek, akit perbe fogtak, milyen hosszú jogi procedúrán kellett keresztülmennie. A bonyolult rendszer megértéséhez és az esetleges „kiskapuk” megtalálásához mindenkinek, a mi esetünkben Wesselényi Miklósnak is nagyon jó jogi képviselőkre, ügyvédekre volt szüksége.

Csomay Pál feljelentései

Csomay Pál⁷³ két feljelentése nem tartozik ugyan szorosan Wesselényi híres magyarországi hűtlenségi peréhez, de egy bekezdést érdemes ennek is szentelni. Csomay mindkét feljelentése okának azt tüntette fel, hogy a báró szót emelt az ellen, hogy a Habsburg-kormányzat nem támogatta az 1831-es lengyel szabadságharcot, és hogy a kolerajárvány miatt elodázta az országgyűlést.⁷⁴ A feljelentés miatt Reviczky Ádám kancellár elrendelte a vizsgálatot az ügygel kapcsolatban, de ezek után egyik esetben sem indult érdemi peres eljárás.⁷⁵ Ebből az esetből is az állapítható meg, hogy Wesselényi kiállt a magyarokéval hasonló, vagy a magyarokénál rosszabb sorsú népek (lengyelek) mellett, és támogatta a liberalizmus eszmeáramlatának terjedését, de akadtak olyanok, akiknek nem tetszett a báró fellépése, szóhasználata, modora, tehát Wesselényinek számolnia kellett efféle feljelentésekkel is.

Az 1832–36-os országgyűlés és Wesselényi

Ugyanúgy, mint a per menetét, az országgyűlés eseményeit is fel kell idéznünk ahhoz, hogy megértsük Wesselényi perének kiindulási körülményeit. Az 1832–36-os diéta a legfontosabb reformországgyűlések egyike, melyen a fő kérdés az örökváltság problémája volt. Ebben az időben alakult ki a liberális politikusok körében a polgári nemzet megteremtésének gondolata, és ennek a jobbágyfelszabadítás nélkülözhetetlen eleme volt.

Az országgyűlésen Wesselényi az államilag szabályozott, általános örökváltság mellett állt ki, de a többség a legenyhébb formát, az önkéntes örökváltságot támogatta. Az alsótábla 1833 júliusában megszavazta az önkéntes örökváltságot, és emellett több jobbágyvédő törvényjavaslatot is.⁷⁶ Ezután a javaslat felkerült a felsőtáblához, amely nagy nehezen, négyszeri „szóváltás” után elfogadta a törvényjavaslatot, és feljuttatta az uralkodóhoz.⁷⁷ Az uralkodó elutasította a törvényjavaslatot, ez bizonyítja az országgyűlés működésének nehézkességét, hiszen a királynak minden törvényt szentesítenie kellett, és ha ezt nem tette meg, akkor újra kellett tárgyalni azokat. Az uralkodó általában – főleg I. Ferenc – meg akarta akadályozni a reformok bevezetését, de az ülésezőknek volt egy titkos fegyverük ez ellen, mégpedig az, hogy az adó- és újoncmegszavazás megvonásával sakkban tudták tartani a kormányzatot.⁷⁸ A király ebben az esetben is így tett, visszaküldte a javaslatot újratárgyalásra az alsótáblához, sőt időközben a kormányzat is „mozgósította erőit” a vármegyék közgyűlésein, ahol általában a leitatott bocskoros nemesek segítségével sikerült megváltoztatniuk a követutasítást. Ugyanez esett meg Wesselényi esetében is a Szatmár megyei gyűlésen. A Habsburgok elérték céljukat a megvesztegetésekkel, mivel az 1834. december 10-i szavazáson az alsótábla elvetette az örökváltságot.

A szatmári megyegyűlés és Wesselényi nevezetes felszólalása

Az 1834. december 9-i szatmári megyegyűlés nagyon fontos esemény volt az eljárás szempontjából, hiszen Wesselényi Miklós itt elmondott beszéde adott okot a Magyar Királyi Táblának a per megindítására. A per megindításának célja a szólásszabadság korlátozása és az ellenzék megfélemlítése, vagy esetlegesen a teljes megsemmisítése volt. A báró ekkor már országosan nagy népszerűségnek örvendett, mind az ellenzéki politikusok, mind az ország lakói körében. Az országgyűlésen már megmutatkoztak kivételes retorikai és logikai képességei, és hogy ennek ténylegesen birtokában van, azt ezen a bizonyos nagykárolyi közgyűlésen is bizonyította. A megyegyűlést azért hívták össze Nagykárolyban, hogy újratárgyalják a megyei követutasításokat, mivel I. Ferenc nem szentesítette az önkéntes örökváltságra vonatkozó törvényjavaslatot. Mint már az előző bekezdésben is említettem, az utasítások megváltoztatását a kormány több helyen sikerrel megvalósította különböző eszközökkel, például megvesztegetéssel és a bocskoros nemesek leitatásával. Ez Szatmár vármegyében sem történt másként...

A közgyűlés előtti nap estéjén a kormányzat emberei kinyitatták a Csillag fogadót (a megyegyűlés helyszínét), és „*egész éjjel borral tartották*”.⁷⁹ Wesselényi ellen izgatták és mozgósították a bocskoros nemeseket⁸⁰ (főleg a gencsieket).⁸¹ Ugyanezen az estén arról győzködték a község kishadnagyait, hogy másnap ne támogassák az örökváltságot, és ne hagyják Wesselényit és Kölcseyt szóhoz jutni.⁸² Szatmár megye és a többi vármegye esetéből is látszik, hogy a kormány bármilyen módszert képes volt alkalmazni a reformtervezetek ellehetetlenítéséhez.

A megyegyűlés helyszíne tehát a nagykárolyi Csillag vendéglő volt, amely elég szűkösnek bizonyult a sok ülésező számára, ezért például volt olyan nemes, aki nem tudott bejutni a közgyűlésre, vagy kiment, és nem tudott visszajönni. A gyűlésen Kende Zsigmond, Szatmár megye első alispánja elnökölt.⁸³ Kölcsey Ferencet, aki Szatmár megyei követ volt, és Wesselényit, aki Szatmár megyei birtokos, nagyon ellenséges hangulat fogadta a kormányzat előző napi izgatása miatt. Főleg a gencsi nemesek voltak ellenségesek a költővel és a báróval szemben, ennek ellenére a nagykárolyiak jelentősebb része rokonszenvezett velük.⁸⁴ A megyegyűlés egész ideje alatt folyamatos láрма és hangzavar uralkodott a teremben, minden a terv szerint ment, mert a főleg Uray Bálint, másodalispán által mozgósított nemesek nem hagyták Kölcseyt és a bárót szóhoz jutni. Wesselényi ennek ellenére is mindenáron érvényesíteni akarta akaratát, és újra és újra megpróbálta beszédét elkezdeni: „*Tisztelt Karok és Rendek!*”, de ezt a nemesek újra és újra nem engedték, és ilyen és hasonló hozzászólásokkal illették, hogy „*Nem kell a báró!*”, „*Menjen vissza Erdélybe a báró!*”, és hogy „*Nem halljuk a bárót!*”.⁸⁵ Ezután Kende Zsigmond egy percre csendet parancsolt az ülésteremben, és Wesselényit is felszólította, hogy ameddig „*a tisztelt követ uraktól egy más levél is felolvastatik, addig béketűréssel legyen.*”⁸⁶

A vármegyei nemesség, mivel szerintük a báró „*a kitűzött rendet megháborítja, és a státusok akaratának magát ellene szegzi*”, Wesselényi megbüntetését kívánta fiscalis actio megindításával.⁸⁷ A fiscalis actio széksértési pert jelentett, amelyet a gyűlés megzavarásáért szoktak indítani, és nagyobb összegű pénzbírsággal járt, melyhez azonnali fizetési kötelezettség is kapcsolódott.⁸⁸

Ezután Kölcsey beszédében igyekezett rávenni az ülésezőket a pótutasítás megváltoztatására: arra, hogy továbbra is támogassák az önkéntes örökváltság ügyét.⁸⁹ Ezt követően a báró – aki jobb kiállással és erősebb orgánummal rendelkezett – is fölszólt Kölcsey beszéde mellett, de többen „*látván, hogy a megyei közönséget a báró minden törekedései mellett is... határozásától nem mozdíthatja*” abba hagyták hallgatását, és mással

kezdték el foglalkozni (így nyilatkozott Gutorföldi Mátay Antal).⁹⁰ Azonban voltak, akik érdeklődően hallgatták Wesselényi szónoklatát, köztük Tamásy László táblabíró, akinek vallomásából ismerjük a báró érveit: „*az örökös eladással a szorgalom nő*”, „*a nemes birtokos tulajdoni jussra akkor lép, mert eladhatja, amije van*”, és hogy ezzel „*nőni fog a birtok becse...*”.⁹¹

A megyegyűlésen a báró és Kölcsey iránti ellenérzést fokozhatták a vallási ellentétek is, mivel ők református vallásúak voltak, az ülésezők többsége pedig katolikus, mint például Schlachta Márton szatmári örkanonok és Gál Homoky Dénes kálmándi plébános, aki egyben Reviczky Ádám kancellár besúgója is volt. Trócsányi Zsolt jogtörténész például így nyilatkozik a korabeli vallási helyzetről: „*ha nem is kizárólagos államvallás a katolikus, de erősen kiváltságolt, a protestáns felekezetek, s még inkább a zsidók csak megtűrték.*”⁹² Ebből az állapítható meg, hogy Kölcsey és Wesselényi többszörösen is hátrányos helyzetben volt a többi nemessel szemben a közgyűlésen.

A kedvezőtlen körülmények miatt nem sikerült megváltoztatni a követutasítást. A sikertelenség és az, hogy a nemesek több órán keresztül nem hagyták szóhoz jutni, felingerelték a bárót, és elmondta azt a bizonyos beszédet, melyben a kormányzat szerint felségsértést követett el. A beszédben a vád által összeállított kérdések alapján Wesselényi meggyanúsította a kormányt, hogy az „*csalárd álorcát tévén képére, kiszívta 9 millió ember zsíráját*”, és hogy a kormány ezt a kilenc milliót „*felingerelvén*” a nemesek ellen, „*rabszolgákká alacsonyítja*” őket.⁹³ Erre Uray Bálint másodalispán megintette a bárót, és erről vallomásában így nyilatkozik: „*Wesselényi Miklós urat ezen sértő, kemény kifejezésért, és a kormány ellen ingerlő bizodalmatlanságáért meg is szólítottam.*”⁹⁴ Ebben a felszólalásában a másodalispán vallomása szerint figyelmeztette arra a bárót, hogy vonja vissza a szavait, mert azokkal hűtlenséget követ el.⁹⁵ Wesselényi erre azt válaszolta: „*amit mondtam – vissza nem vonom*” és utána kijelentette, hogy „*a felség szentséges személyét sem most, sem soha is, nem érdeklettem.*”⁹⁶ A báró tehát kijelentette, hogy nem követett el hűtlenséget, mivel ő nem az uralkodót, hanem a kormányt bírálta beszédében.

A történetek hatására Kölcsey nem vállalta tovább a követi tisztséget, mert nem kívánt az általa felkarolt ötlet ellen szavazni a diétán. Emiatt szomorúan és felháborodva maga és követársai, Eötvös Mihály nevében is lemondott a követi tisztségről.⁹⁷ A reformerek egy nagy, lármás, zajos tömegben próbálták véghezvinni akaratukat az óriási többséggel szemben, s úgy érezhették, hogy az ügy eleve „*halálra volt ítélve*”.

A Wesselényi elleni vizsgálat megindításának körülményei

A viharos megyegyűlés után Kölcsey és Wesselényi találkozott az ellenzéki politikus Péchy Lászlóval, aki éppen Bihar megyébe tartott. Péchy értesítette a költőt, hogy Bihar megyében megüresedőben van egy követi hely. Ezzel újabb lehetőség nyílt Kölcsey számára országgyűlési karrierjének folytatására – ebben Wesselényi is támogatta –, és támogatást jelentett még a Bihar megyei Álmosdon élő Kölcsey rokonság is.⁹⁸ Péchy is mindenáron segíteni akart a költőnek céljai elérésében, ezért Álmosdra sietett, hogy beajánlja Kölcseyt a követségre. Ott felkereste a település főbíróját, aki éppen nem tartózkodott otthon, de a fia, Csanády István igen, ezért neki számolt be a Nagykárolyban történekről.⁹⁹ Csanády ezután a beszámolót leírta, és december 11-én továbbította édesapjának Diószegre. Csanády Ferenc elolvasta és körbeadta ismerőseinek, így jutott el az gróf Zichy Ferenc főispánhoz, aki pedig 1834. december 16-án feljuttatta a levelet József nádorhoz.¹⁰⁰ Látható, hogy milyen „kalandos” útja volt ennek a bizonyos beszámolónak, amely ha nem jutott volna el a nádorhoz, valószínűleg fel sem merült volna a hűtlenségi per megindítása Wesselényi ellen a Nagykárolyban történetek miatt.

Ezután a nádor 1834. december 21-én vizsgálatot rendelt el a főállamügyészség (fiscus) által, azzal az indokkal, hogy Wesselényi kijelentései „nyíltan az izgatás szellemét lehelik” és, hogy „a kormány elválaszthatatlan az ország legfőbb fejedelmétől”,¹⁰¹ tehát a báró beszédével a királyt is megsértette. 1835. január 23. és február 3. között Szatmár megyében Hollósy József királyi jogügy-igazgatósági ügyész kihallgatta az első 32 tanút.¹⁰² A dátumokból látszik, hogy nagyon gyorsan megkezdtek a vizsgálatot és a tanúk kihallgatását, ami nagyban ellenkezett az akkori hosszadalmas eljárásokkal.

Az első tanúvallomások

A vád a kérdéseit a Csanády István édesapja számára leírtak alapján állította össze, tehát gyakorlatilag egy olyan ember írására alapozták a kérdéseket, és ezzel együtt a vádat is, aki sem szem-, sem fültanúja nem volt Wesselényi felszólalásának. Összesen 32 személyt hallgattak ki, és fontos tudni, hogy a tanúvallomásokat a tanúk maguk írásban rögzítették. Azonban többször az is előfordult, hogy szóban válaszoltak, és szavaikat a vizsgálat vezetője jegyezte le, ez újabb esélyt jelenthetett a válaszok manipulálására.¹⁰³ A tanúknak hat kérdést tettek fel, az egyik kérdés az volt, hogy hallották-e a báró szájából a Csanády István leveléből idézett szöveget.¹⁰⁴ Erre egyszerű igen válasszal már könnyen terhelő vallomást lehetett volna tenni, mivel azzal a tanú elismerte volna, hogy Wesselényi szájából hallotta azt a bizonyos kijelentést.

Tizenhárman terhelő vallomást tettek, a legtöbben azt nyilatkozták, hogy nem emlékeznek pontosan a Wesselényi által elmondott szövegre, de néhány kifejezést, amelyek az idézett szövegben szerepeltek, hallottak, csak nem biztos, hogy ugyanolyan szövegkörnyezetben.¹⁰⁵

A gencsi nemesek, akik már a megyegyűlésen is ellenségesen fogadták a bárót, ellene vallottak, kivételt csak Szováthy Zsigmond képezett, mert ő teljesen nemlegesén vallott.¹⁰⁶ Abból látszik, hogy a gencsi nemeseket lefizették, hogy egyikük, Csomay András később úgy nyilatkozott, hogy „ő az alperes beszédéből semmit sem értett, s azért vallott ellene, mert parancsolták”,¹⁰⁷ tehát bebizonyosodott, hogy a kormány célja a per megindítása volt, méghozzá minél súlyosabb vád emelésével. Ehhez Wesselényi beszédében megtalálták a vád alapját. Ugyanez a dolog történhetett a harmincadik tanúnál, Vörös Lászlónál is, aki először azt vallotta, hogy nem hallott semmit a nagy hangzavarban, de a következő kérdésre elismerte, hogy Wesselényi elmondta az idézett beszédet.¹⁰⁸ Ez elég különös annak tükrében, hogy a Hétszemélyes Tábla, mint majd később meglátjuk, megbízhatóbbnak, és rangban és társadalmilag feljebbvalónak találta a vád tanúit (köztük Csomay Andrást és Vörös Lászlót is), mint a védelemét.¹⁰⁹

Furcsának tűnhet, hogy Uray Bálint, a koronatanú, vallomásában úgy nyilatkozott, hogy „azon szavaira, melyekkel báró Wesselényi Miklós úr a kormányt sértegetve illette, tisztán és elhatározólag nem emlékszem”. Ebből két dolog is megállapítható volt: egyrészt elég szokatlan, hogy nem emlékszik pontosan arra a szövegre, amely alapján a bárót hűtlenséggel vádolta, és felszólította szavainak visszavonására. Ugyanakkor, még a másodalispán sem volt hajlandó elismerni a Csanády leveléből idézett eltorzított szöveg elhangzását.¹¹⁰ Viszont annak érdekében, hogy vallomásának ellentétességét feloldja, a végére odabiggyesztette, hogy a beszéd „értelme éppen az volt”,¹¹¹ mint az idézett szövegnek.

Kevesen voltak, akik védték a bárót, például Mándy Imre, több vármegye táblabírája, aki vallomásában elismerte, hogy Wesselényi „kormány szavakat emlegetett, és 9 millió embertársunk szerencsétlen állapotját”,¹¹² de kizárta, hogy a báró megsértette volna az uralkodó személyét, magyarázva a hűtlenség vádját. A tanúk vallomásaiból az állapítható meg,

hogy összességében megteremtődtek a megfelelő körülmények (megvolt a tökéletes ürügy, bizonyítására sikerült tanúkat találni) a Habsburg-kormányzat számára, hogy megindíthassák „hajtóvadászatukat”, vagyis a hűtlenségi pert Wesselényi ellen...

A per kezdete – a per kifogási (exceptionalis) szakasza

A peres eljárás megindításának fő célja valójában az 1832–36-os országgyűlésen felerősödött ellenzékiek megfélemlítése, és követeléseik, az önkéntes örökváltság és a jobbágyi birtokbírhatalom törvénybe iktatásának megakadályozása, ellehetetlenítése volt. Erre Wesselényi mint vezető ellenzéki politikus jó ürügyet biztosított az 1834. december 9-i szatmári megyegyűlésen elmondott beszédével. Ezért az ellenzéki hangok lecsendesítésére az udvar „*elővette az 1795-ben, már jól bevált módszert, koncepciók politikai pert indított*”¹¹³ – először, csak a zsigó báró ellen, de a későbbiekben Kossuth és az országgyűlési ifjak ellen is – és bízott abban, hogy a határozott fellépés megfélemlíti majd az ellenzéket.

A főállamügyész, Beöthy Sándor elolvasta a hozzá eljuttatott vallomásokot, és megállapította, hogy Wesselényi szembeszegült a kormánnyal, és ezzel együtt az uralkodóval is (a Hármaskönyv I. rész 13. cikk 5.§ és az 1723: IX. törvénycikk alapján, és a vádat későbbiekben is ezekre alapozták).¹¹⁴ Sőt, hozzátette azt is, hogy az uralkodó ellen izgatta a megye nemességét. Mindezen összetevők miatt Beöthy hűtlenségnek minősítette a báró viselkedését, és javasolta ellene a nota-per megindítását, ennek gondolatával a nádor elé terjesztette javaslatait.¹¹⁵ Ezen vádak alapján a Magyar Királyi Tábla beidézte Wesselényit személyes megjelenésre 1835. május 5-re.¹¹⁶

Ám nem sokkal a beidőzés kiküldése után tragédia történt a Habsburg-dinasztiában, sokévnnyi uralkodás után meghalt Ferenc császár.¹¹⁷ Őt fia, V. Ferdinánd követte a trónon, s ez kapóra jött Metternichnek, hiszen az új király személyében egy még könnyebben befolyásolható, határozatlan személy került a trónra. Wesselényi beidőzésének kiadása volt I. Ferenc utolsó komolyabb politikai cselekedete, ezért sokan a kormánypártiak közül egyenesen a bárót okolták az uralkodó elhalálása miatt.¹¹⁸ Ez egyfajta politikai támadás volt Wesselényi ellen.

Wesselényiben felmerülhetett az a kérdés, hogy emigrálnia kellene, de azt ő is tudta, hogy éppen ez volna a Habsburg-vezetés érdeke is, hiszen így gyorsan, perfolymat lefolytatása nélkül sikerülhetett volna eltüntetni a bárót a magyar politikai életből.¹¹⁹ Az ország elhagyásával ugyanis elismerte volna bűnösségét, ezért inkább felvette a harcot a vád ellen, és elkezdte megszervezni védelmét. Ebben a régi barát, Széchenyi is próbált segíteni, de naplóbejegyzéseikből látszik, hogy a két reformer között nagyok voltak a nézetkülönbségek, erről a gróf így nyilatkozik naplójában: „*Wesselényi elront és széttagos mindent, amit én oly régen fáradságosan vettem, dolgoztam.*”¹²⁰ Széchenyi a nádorral tárgyalt barátja érdekében, de elutasításra talált, hiszen a nádor is „*Wesselényiben látta fivére gyilkosát.*”¹²¹ Széchenyi kudarcra után Wesselényi úgy gondolta, hogy személyesen nagyobb hatást tud gyakorolni, ezért saját maga próbálta meg kieszközölni József főhercegnél pere elindításának megakadályozását, de a nádor nem enyhült, így ő sem járt sikerrel.¹²²

Wesselényi maga vezette a saját védelmét, de hogy kiválóan tudjon mozogni a bonyolult igazságszolgáltatási rendszerben, a legjobb ügyvédekre volt szüksége. Védői között megtaláljuk Benyovszky Pétert (kora egyik leghíresebb védőügyvédjét, aki később Kossuthot is védte) és a szintén neves ügyvédet, Kubinyi Miklóst.¹²³ Sok segítséget kapott a védelemben, különösképpen a „derekas védelem” megírásában és további tanúk keresésében Deák Ferentől és Kölcsey Ferentől.

Börzsei Máté Márk: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

Wesselényi benyújtotta felségfolyamodványát az uralkodóhoz, melyben próbálta meggyőzni, hogy a vizsgálat koholt vádak alapján indult, és hogy nem hűtlenséggel kellene vádolni őt. Ez a folyamodvány elkeveredett a korabeli posta útvesztőjében, és csak a feladás után sokkal később érkezett meg Bécsbe, ahol azt azzal az indokkal nyilvánították érvénytelennek, hogy „elkészt”.¹²⁴

Wesselényi és segítői a recursus elutasítása után is kitartóak maradtak, és nem adták fel a védelmet. A „legnagyobb magyar” sem adta fel könnyen, igaz, hogy barátságuk már nem volt a régi a báróval, de mindenáron igazságot akart szolgáltatni, ezért felsőbb körökben tárgyalt Wesselényi ügyében az enyhítés, esetleg a per ejtése érdekében (pl. Lederer magyarországi főhadparancsnokkal).¹²⁵

Reviczky Ádám kancellárnak sikerült kivívnia, hogy az ő kezébe kerüljön a vád irányítása, és ezzel együtt az is, hogy a perbeli felelések (allegationes) a nádor kikerülésével hozzá jussanak először.¹²⁶ Május 5-én megtörtént a perfelvétel (lavata) a Magyar Királyi Táblán, ahol Wesselényi választ kapott Hubay József ügyészről az első replicájára.¹²⁷ A perfelvétel után már ténylegesen is elindult a perfolyamat, a vádlott első lépése az volt, hogy újabb replicát nyújtott be, melyben ismertette a védelem érveit (ezt külön bekezdésben szeretném bemutatni).¹²⁸ Ebben arra hívta fel a figyelmet, hogy a vádat pletykákra építették, és hogy veszélyeztették ezzel az alkotmányosságot és a szólásszabadságot.

Ugyanakkor Wesselényinek is maradtak támogatói, például a vármegyék reformerői. Ők ezt a pert nem csak a báró személyes ügyének, hanem a mindenkire vonatkozó szólásszabadság megsértésének tekintették, ami a korban nagyon kényes témának számított. Ennek megvédése érdekében utasították követeket, hogy álljanak ki Wesselényi mellett az országgyűlés alsótábláján.¹²⁹

A zsigódi báró nem térhetett vissza erdélyi birtokára az elfogatóparancs miatt, és az országgyűlésen sem vehetett részt, mivel nádori hatalommal távol tartották a diétától. Ez nagy megrázkódtatást jelenthetett számára, hiszen gyakorlatilag „száműzték” hazájából, és megtiltották számára a politizálást: azt, hogy kiálljon azokért a dolgokért, melyeket már fő művében (Balítéletekről) is sérelmezett. Ezzel együtt az ellenzékét is megfosztották vezetőjétől, ezért tiszteletre méltó tett volt az ellenzékietől, hogy Wesselényi kérése nélkül is kiálltak érte az országgyűlésen, ott, ahonnan ő tulajdonképpen ki volt tiltva.¹³⁰ A pozsonyi diétán Beöthy Ödön ellenzéki képviselő indítványozott egy feliratot a báró felmentése érdekében, és ez az alsótáblán nagy többséggel elfogadásra talált.¹³¹ Ebből is érezhető, hogy ez volt az egyik legfontosabb joguk, melyet mindenáron meg kellett védeniük. Ugyanezen a gyűlésen szólalt fel Balogh János, Bars megyei követ, aki azonosult Wesselényi nagykárolyi beszédével. Ezt már a kormányzat sem hagyhatta annyiban, hiszen Balogh János elkövette ugyanazt a bűnt, mint a báró,¹³² tehát a kormányzatnak nem volt más választása, ugyanolyan eljárást kellett indítaniuk ellene, mint amelyet Wesselényi ellen. Ebből következően a bűn elkövetése miatt őt is hűtlenséggel vádolták,¹³³ de a kormányzat arra nem gondolt, hogy most már súlyosan megsértették a szólásszabadságra vonatkozó törvényeket, hiszen az országgyűlés ülésein mindenkinek szabad felszólalási joga volt, és mindenki azt mondhatott, amit akart, ezt törvény biztosította. Az alsótábla nem hagyhatta annyiban a törvények folyamatos áthágását, így hát újabb feliratot indítványozott 1835. július 1-jén, de már nem csak Wesselényi, hanem a Bars megyei követ ügyében is,¹³⁴ ám ezt a felsőtábla elutasította.¹³⁵ Ez az oda-vissza küldözgetés még többször megtörtént.¹³⁶

A kormányt valószínűleg elgondolkodtathatta az ügy abból a szempontból is, hogyan tudnák „letörni az ellenzékiek szarvát”. Ennek egyik módja az országgyűlés feloszlása lehetett volna. A Habsburgok feltételezhetően azért nem emellett döntöttek, mert féltek, hogy

utána is folytatódna az ellenállás, csak nem a diéta, hanem a vármegyék ülésein. Ezért egy már jól bevált módszerhez folyamodtak: harmadszorra is visszautasították a feliratot, és a megyékben igyekeztek elérni a követutasítások megváltoztatását.¹³⁷ A közgyűlések heves viták közt teltek országszerte, néhol szó szerint csatatérré változtak, például Tolnában, ahol egyes ülészők¹³⁸ is megsebesültek. Ebből az is megállapítható, hogy hasonló számban lehettek a korabeli Magyarországon kormányhű és ellenzéki nemesek. A sok hiábavaló felirat és a sok felesleges küzdelem már az alsótáblán is ellenérzést keltett az ülészők körében. Egyre többen kezdték ellenezni újabb feliratok felküldését, így az ellenzékieknek nem sikerült újra elérniük egy újabb felirat megszavazását.¹³⁹ A rendek így inkább a nádorhoz fordultak közbenjárásért, de ő ismét visszautasította azt.¹⁴⁰ A kormányzat azonban érezte, hogy a Balogh János elleni hűtlenségi per megindításával tényleg figyelmen kívül hagyták az ülészők alapvető jogát, ezért az ő perét később, 1835 októberében felfüggesztették.¹⁴¹ 1835 májusában, hosszas várakozás után – ami a per gyors elkezdéséhez képest ellentétesen hatott – Wesselényi választ kapott replicájára, és utána egy újabbat küldött vissza.¹⁴² A per nemcsak a kezdeti szakaszhoz, hanem a kor igazságszolgáltatási eljárásaihoz képest is rendkívül lassan zajlott. A báró 1836. január 21-én Beöthy Sándor királyi jogügyigazgatóhoz fordult, és ő véletlenül elszólta magát, hogy felülről utasították a per halogatására.¹⁴³ Gyaníthatóan az lehetett a kormányzat érdeke a késleltetéssel, hogy amíg tartott az országgyűlés, addig nem akartak ítéletet hozni, mert tudták, hogy már a per elindításával is megszegték azt a törvényt, ami arra vonatkozott, hogy a diéta időtartama alatt nem lehetett a Magyar Királyi Táblán pereket folytatni.

Wesselényi 1835-ben párbajba keveredett Wurmbrandt ezredessel, ami újabb alkalmat jelentett a kormányzatnak a báró kikapcsolására: Wesselényi akkor is komoly bajba kerülhetett volna, ha ő győz, és akkor is, ha veszít. Valószínűleg újabb perrel kellett volna szembenéznie. Végül a párbaj a báró győzelmével végződött, és mindkét fél életben maradt.¹⁴⁴

Reviczky kancellárt menesztették gyengekezűsége miatt, és helyére Pálffy Fidelt ültették, aki radikális, erőskezű és goromba jellem volt.¹⁴⁵ Nem sokkal később a hosszú országgyűlésnek vége lett, de ez nem akasztotta meg az ellenállást, mert az a vármegyékben folytatódott.¹⁴⁶ A nádornak valószínűleg elege lett az ellenállásból, és ezért 1836. augusztus 17-én Wesselényi perének megszüntetését javasolta,¹⁴⁷ tehát felül tudott emelkedni személyes sérelmein.

Wesselényi ügyvédei perorvoslattal (prohibita) éltek, és megfogalmaztak egy új replicát, melyben kérték a bíraskodás szintjének leszállítását, mivel szerintük az ügy nem a Királyi Tábla, hanem alsóbb szintű szerv, a megyei bíróság hatáskörébe tartozik.¹⁴⁸ A felségsértési bizottság azt válaszolta, hogy a hűtlenségi perek esetében nem lehet perkésleltető jogorvoslattal élni, Wesselényi esetében prohibitával (ezt II. Ulászló törvényével és a Hármaskönyvvel indokolta).¹⁴⁹ A fiscus (főállamügyészség) megpróbálta ítélet alá bocsátani a pert, de ezt a legfőbb állami kormányzó testület (Konferenz) Metternich vezetésével nem engedélyezte.¹⁵⁰ Mindeközben a báró megfogalmazta újabb válaszát. Az országban közben zajlott a „hajtóvadászat” az ellenzékiek ellen, „*úgy vadásztak Wesselényire, és az ellenzékiekre, mint az utolsó máramarosi bölényre Ferenc császár az 1800-as évszázad elején*”,¹⁵¹ mert a kormány azt gondolta, hogy egy egész országra kiterjedő összeesküvés van szerveződőben (ugyanazt gondolták a magyar jakobinusok esetében is),¹⁵² emiatt tartóztatták le az országgyűlési ifjak négy tagját is.¹⁵³ A kormány 1837. április 13-án elutasította a prohibitát, és elrendelte a tanúvallomások hitelesítését.¹⁵⁴ Ekkoriban került sor Kossuth elfogatására és bebörtönzésére (pedig nemesembert ítélet nélkül elfogni nem lehet, ez szerepel az Aranybullában, az 1351-es törvényekben, és

Börzsei Máté Márk: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

Werbőczy is sarkalatos nemesi jogként rögzítette Hármaskönyvében),¹⁵⁵ tehát itt is szembetűnik a kormány újabb törvénysértése. Kossuthot a Törvényhatósági Tudósítások törvénytelen terjesztése, és ezzel a cenzúra megkerülése miatt perelték be, és törvénytelenül börtönözték be őt is, akárcsak az országgyűlési ifjakat.¹⁵⁶ Kossuth a tudósításokkal mégis sikert ért el, mivel a megyék tájékozottabbak lettek a politikát illetően, és készen álltak az ellenzékiekkel való együttműködésre, és ezzel együtt az ellenállásra is.¹⁵⁷ A korabeli sajtóval kapcsolatban idézem Erdmann Gyula történészt, aki így foglalta össze a helyzetet: „*érdemi sajtó nem létezett, volt viszont erősen kézben tartott cenzúra*”.¹⁵⁸

Szatmár megyében, a per kirobbanásának színhelyén 1837-re már jócskán megváltoztak az erőviszonyok, Kende Zsigmond alispán is már inkább az ellenzékiek felé húzott, és ami a legfontosabb, a megyegyűlésen is megszavazták a per megszüntetésének követelését,¹⁵⁹ s ez Kölcsey küzdelmének volt köszönhető. A kormány is megfogalmazta replicáját, és a fiscus is ítélet alá bocsátotta a pert.¹⁶⁰ A kormányt már sürgette az a kényszer, hogy az elkövetkezendő, 1839-ben kezdődő országgyűlés kezdetéig be kell fejezniük a pert, hogy ne kelljen újra törvényt szegniük azzal, hogy az a diéta alatt folytatódik.¹⁶¹ 1837. július 30-án egy királyi kézirat szerint a nádornak utasítania kellett a fiscust, hogy az minél előbb állítsa össze a megfelelő perbeli válaszában (fundamentális replica) tervezetét, és terjessze fel az udvarhoz.¹⁶² Ebből is látható, hogy az udvar valószínűleg mindenről tudni akart, és gyakorlatilag ő irányította az egész pert a háttérből.

A vádlott ügyvédei újabb feleletet állítottak össze, melyben kitértek arra, hogy Wesselényinek joga van a prohibítához; hogy hűtlenség szavakkal nem követhető el; hogy a fiscusnak nem a vallomásokra, hanem a nagykárolyi közgyűlés jegyzőkönyvére kellene alapoznia a vádat (mert ez biztosabb, és ez a megyegyűlés napján keletkezett, nem több héttel később). Újból kérték a per alsóbb bírói szintre való leszállítását, és azt, hogy azoknak az iratoknak, melyekkel a vád a vádlottnak az országgyűlési ifjakkal való kapcsolatát akarja bizonyítani, a teljes szövegét küldjék el (mert eddig csak szövegtöredékeket kaptak).¹⁶³ Azért gyanúsították meg Wesselényit ezzel a bizonyos kapcsolattal, mert átvette az ifjak levelét (társalkodó körök alapításáról), és válaszolt is rá. A vád képviselői ezzel is azt a bizonyos „*egész országra kiterjedő összeesküvést akarták bizonyítani*”.¹⁶⁴ A kormány a védelem beadványára reagálva 1837. november 17-én elküldte feleletét, melyben leszögezte, hogy nota-perben nincs lehetőség késleltetésre; és azt, hogy király és kormány egy; és hogy megfelelő bizonyítékuk van a Lovassyékkal és Kossuthtal való kapcsolat bizonyítására.¹⁶⁵ A perfolymat vége felé csökkent a megyei ellenállás, mivel a kormányzat emberei megfenyegették a megyéket, akik kiálltak a perbefogottak mellett,¹⁶⁶ tehát a jól bevált fegyver újra „célba talált”.

1838. január 16-án a Magyar Királyi Tábla ítélet alá bocsátotta a pert, és meghozta közbeszóló ítéletét, miszerint hűtlenségi perben kifogásokkal védekezni nem lehet.¹⁶⁷ Ezért Wesselényitől megvonták a kifogásokkal élés jogát, és felszólították, hogy állítsa össze derekas védelmét.¹⁶⁸ Ekkor érezte úgy Wesselényi, hogy „*az erkölcsi jobbulás és hazánk szent ügye menthetetlenül veszve van*”,¹⁶⁹ tehát már közelinek érezte elítélésének pillanatát. A derekas védelem felépítéséhez megkezdték a mentő tanúvallomások összegyűjtését Szatmár megyében, melyet Darvai Ferenc főszolgabíró tett meg segítőjével, Ternyei Jánossal 1838-ban.¹⁷⁰

Wesselényi, az „árvízi hajós” – a báró önzetlen hőstette a per közepette

1838 márciusában Pestet egy eddig soha nem látott méretű jeges ár érte el, amely a város jókora részét elöntötte, és ezzel több ezer ember életét veszélyeztette. Wesselényi éppen Pesten tartózkodott az árvíz idején, és több ember életét megmentette, mivel ladikjával járta

Börzsei Máté Márk: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

a várost, és igyekezett összegyűjteni az embereket az omladozó házak tetejéről. Saját életét kockáztatta honfitársaiért, annak ellenére, hogy a mentés idején több betegség is gyötörte (pl. vesekő). Megmutatkozott, hogy Wesselényi milyen önzetlen, és mennyire nagy benne az áldozatkészség, és hogy fontos neki honfitársai és hazája sorsa is, nem csak a sajátja. A báró népszerűsége a segítségnyújtás által a tetőfokára hágott, például Vörösmarty róla írta Az árvízi hajós című versét, és a színházban Laborfalvi Róza, a kor egyik leghíresebb színésznője szavalta el azt. A pesti nép óriási üdvívalgással fogadta az eseményt, és szüntelen követelte a vers újbóli elszavalását.¹⁷¹ Az óriási hírnév miatt nemesi körökben már azt latolgatták, hogy vajon a Magyar Királyi Tábla ejti-e a pert a báró ellen.

A per folytatása – a per érdemi (meritalis) szakasza

A vádpontok

Wesselényi ellen a Magyar Királyi Tábla három vádpontot hozott fel, ezek közt megtaláljuk a nagykárolyi megyegyűlésen elmondott beszédet, melynek alapján hűtlenséggel vádolták. A második pontban azt állították, hogy „*a pozsonyi ifjaknak a felsőbb hatóságok által kárhozottatott társulatával egybeköttetése volt.*”¹⁷² A harmadikban pedig azt, hogy „*törvénytelen és büntetést érdemlő célért egybe-köttetésben állott Kossuth Lajossal.*”¹⁷³ Ezt arra a levélre alapozták, amelyet Kossuth elfogatásakor, a házkutatáskor találtak, az máig rejtély, hogy a Törvényhatósági tudósítások szerkesztője miért nem volt elég elővigyázatos, és miért nem semmisítette meg ezeket.

A védelem érvei

Kölcsey tájékozott volt a Szatmár megyei történésekről és levélváltásokról – mivel ő volt a megye főjegyzője – ez sokat segített a védelem felépítésében.¹⁷⁴ A költő abban is sokat segített, hogy a megye kedvező állást foglaljon Wesselényi ügyében.¹⁷⁵ Kölcsey Kende Zsigmondnak írta, hogy oldja a báró iránti haragját: „*Wesselényi testének és kivált szemeinek veszedelmes állapotját panaszolja. Ezt az erőslékű embert a sok baj utoljára lerontja, ha lélekben nem, de testben, – Szeme világa megtarthatását, úgy írja, nem remélheti.*”¹⁷⁶ Kölcsey tarthatott attól is, hogy a romló fizikai állapotú Wesselényi lélekben is megtörhet.

A védelem főbb érvei közé tartozott, hogy az uralkodó, jelen esetben a király nem egyenlő a kormánnyal. Ezt azért kellett bizonyítani, mert a kormánynak ez volt az indoka a hűtlenségi vád felállítására. Hűtlenséget szóban nem, csak tettel lehet elkövetni, ezt a legtöbb törvény, főleg Werbőczy Hármaskönyve megerősíti, Wesselényi pedig tettelesen nem támadta az uralkodót, sem a Szent Koronát, sem az államot. A pert csak egy szóbeszédre építették, és egy olyan személy levelére, aki részt sem vett azon a bizonyos december 9-i nagykárolyi gyűlésen. Az országgyűlés alatt törvénykezési szünet volt érvényben egy 1830-as törvény szerint, és amikor 1835-ben a Magyar Királyi Tábla megindította a pert, akkor az országgyűlés még ülésezett, tehát törvényesen még a pert sem lehetett volna megindítani Wesselényi ellen. A diétán elmondott beszédéért senki nem vonható felelősségre, de a kormány ezt is megszegte (lásd: Balogh János ügye), és ha az országgyűlésen van szólásszabadság, és a képviselőknek mentelmi joguk van, akkor azt a követutasításokat előkészítő megyegyűléseken is biztosítani kellene. Ezért Deák kardoskodott a leghatározottabban. Balogh, amikor kiállt a báró mellett az országgyűlésen, beszédében felhívta a figyelmet a tényleges eljárásügyi mulasztásokra: „*Mit tett a báró? Szabadon szólott, mit tenni joga volt. E miatt a kormány jószágát elvenni és fejét elűttetni*

akarja. Ezt a szent igazsággal megegyezőnek nem látom.”¹⁷⁷ Deák is kardoskodott Wesselényi mellett: „Mutasson nekem törvényt, hogy gyűlésben mondott beszédért hűtlenség vád alá vetni szabad. Ilyen törvényt senki sem képes mutatni, s míg ily törvény nem alkottatik, a kormánynak kérdéses tette valóságos sérelem.”¹⁷⁸ Kölcsey feladata az volt, hogy a védelemmel kapcsolatos dolgokat egyetlen logikus rendszerbe foglalja. Ezt meg is tette a „derekas védelem” megírásával, amit sokáig csak az ő keze munkájának tekintettek, de mára már bebizonyosodott, hogy például Wesselényinek és Deáknak is óriási szerepe volt benne.¹⁷⁹ Kölcsey, hogy még jobban tudja bizonyítani védenca ártatlanságát, a múltban keresett példákat, ahol a kormányzat hasonlóan járt el.¹⁸⁰ Kölcseynek 1838. július 11-re sikerült befejeznie a politikai remekműnek számító védelmet, amelyhez Deák jegyzeteit is felhasználta.¹⁸¹ Az utolsó mozzanat az volt, hogy az írást Wesselényivel augusztusban összeállították és januárban be is nyújtották a bíróságnak.¹⁸² Látható, hogy a báró mindenről tudni akart, ami az ő védelmében történt, hiszen azt gyakorlatilag ő irányította. Feyes Antal Kölcsey írásának elolvasása után azt, az általa hozzáfűzött megjegyzéssel együtt Majláth alkancellár elé terjesztette. Az alkancellár egyben a Magyar Udvari Kancellária felségsértésügyi bizottságának vezetője is volt. Majláth az elolvasás után utasította Feyest, hogy bocsássa végső ítélet alá a pert.¹⁸³ Wesselényi rossz egészségügyi állapota miatt 1839. február 2-án összeült egy orvosi konzultáció, amely kiállított egy orvosi bizonyítványt, ezt az iratot mellékeltek a büntetés megszakítását kérvényező recursus mellé.¹⁸⁴

Az ítélet

Gosztonyi Pál, a Hétszemélyes Tábla tagja sokkal hitelesebbnek tartotta a vád tanúit, mint a védelemét, mert azok sokkal előkelőbb származásúak és magasabb rangúak voltak.¹⁸⁵ A helyettes jogügyigazgató felsőbb döntést kért arról, hogy bebörtönözzék-e Wesselényit. Ez az irat február 4-én érkezett meg a Magyar Udvari Kancelláriára.¹⁸⁶ A Magyar Királyi Tábla nem vette figyelembe a védelem érveit, mivel Wesselényi sorsát valószínűleg már a per megkezdése után eldöntötte a kormányzat. Az ítélethozatal során a bírák közül a legtöbben Wesselényi bebörtönzése mellett szavaztak, de volt olyan is, aki a halálos ítélet kiszabása mellett tette le voksát.¹⁸⁷ Az ügy ezután felkerült a Hétszemélyes Táblához, de mielőtt ez is meghozta volna ítéletét, Wesselényi megkérte a nádort, hogy elnököljön az ítélethozatalnál. A nádor azonban – mint legtöbbször – most is visszautasította, mert már látta, hogy a perfolymat a végéhez közeledik, és mert nem akarta kockáztatni tekintélyét. Végül Cziráky Antal országbíró elnökletével a Hétszemélyes Tábla meghozta a végső ítéletet: nyolcan szavaztak amellett, hogy a bárót három év börtönbüntetésre ítélik, ketten az ítélet enyhítése mellett, és hárman amellett, hogy Wesselényit mentsék fel. A többség szava döntött, tehát a zsigódi bárót 1839. február 8-án három év börtönbüntetésre ítélték.¹⁸⁸ A Curia szervei csak formálisan döntöttek, mert gyakorlatilag a kormányzat szerve, a Konferenz döntött minden érdemi eseményről a perrel kapcsolatban.¹⁸⁹ Ebből is látszik, hogy a Habsburg Birodalmon, ezáltal a Magyar Királyságon belül még mindig az abszolutizmus rendszere működött, amelyben a bíróságok nem voltak függetlenek.

Az ítélethozatal után megígérték, hogy Wesselényi megkülönböztetett bánásmódban fog majd részesülni büntetésének letöltése alatt, vihetnek be neki könyveket, ehhez lesz felolvasója is. Lesz lehetősége orvosi kezelésre, és a legfontosabb, hogy nem fogják megfosztani kényelmétől, továbbá az őt megillető bánásmódban lesz része.¹⁹⁰ Az ítélethirdetés rövid volt, és Wesselényi csendben, meglepő nyugalommal fogadta,¹⁹¹ ez is azt mutatta, hogy még ebben a szomorú pillanatban is volt elég lelki ereje, elfojtotta érzelmeit az igazságtalan ítélettel szemben. A budai József kaszárnnyában jelölték ki az ítélet letöltésének helyszínét. Itt raboskodott Kossuth is, és Wesselényi egy az övétől pár cellányira lévő

zárkába került.¹⁹² A kormányzat nem tartotta be ígérését a báró kényelmes elhelyezésével kapcsolatban, ezt ügyvédje, Benyovszky jelentése bizonyítja, aki megírta Majláth alkancellárnak, hogy Wesselényi börtöne nagyon szűk és egészségtelen.¹⁹³ A báró végül a három év helyett csak másfél hónapot töltött itt, mert ügyvédei kivívták, hogy elmehessen a gräfenbergi klinikára kezeltetni romló szemét, de ha a kezelésnek vége, Wesselényinek azonnal újra börtönbe kellett volna vonulnia.

A felmentés és a perek következményei

A kormányzat az 1832–36-os ellenzék helyett 1839–40-re egy sokkal tárgyalóképesebb ellenzékot kapott Deák Ferenc és Klauzál Gábor vezetésével.¹⁹⁴ A megyék is egyre hevesebben követelték a bebörtönzött foglyok szabadon bocsátását, ezt a Deák Ferenc vezette ellenzéknek sikerült kivívnia 1840-ben az országgyűlésen.¹⁹⁵ Ebben az évben a kormányzat amnesztiát adott a büntetésüket töltő elítélteknek, és felmentették őket.¹⁹⁶ Kossuth épségben kiszabadult, Lovassy a börtönben megőrült, Wesselényi pedig még sokáig Gräfenbergben tartózkodott, mivel szeme állapota a hosszas kezelésekre hatására sem javult.¹⁹⁷

A kormány politikája látszólag sikert ért el, mert az 1830-as évek ellenzéki tagjai közül a legtöbbet sikerült kikapcsolni. Lovassy már nem volt beszámítható állapotban, Wesselényi, mivel külföldön volt gyógykezelésen hosszú időn keresztül, visszavonult a hazai politizálástól. Kölcseynek is romlott az egészségi állapota a báró pere alatt, ő nem is érte meg az ítélethozatalt. Egy hirtelen jött tüdőgyulladás okozta a halálát 1838 augusztusában, nem sokkal a védelem benyújtása után. Barátja elvesztése is hatalmas megrázkódtatást jelenthetett a betegeskedő bárónak. Fontosnak tartom megemlíteni, hogy az 1839–40-es országgyűlésen az elhunyt Kölcseynek ajánlották az önkéntes örökváltság elfogadását, amiért olyan sokat küzdött és harcolt,¹⁹⁸ ezzel tiszteletüket fejezték ki a korán elhunyt költő és politikus iránt. Beöthy nem indult újra az országgyűlési követi tisztségért, Széchenyi pedig nagy gyakorlati alkotásaival volt elfoglalva.¹⁹⁹

A kormányzatnak a politikai perekkel sok ellenzékít sikerült megfélemlítenie, ugyanakkor az elkövetkezendő idők legjelentősebb politikusát, Kossuthot a börtönbüntetés csak megerősítette, és még népszerűbbé tette. Azzal a Habsburgok nem számoltak, hogy később ő válik majd a legjelentősebb magyarországi ellenfelükké, Wesselényi eszméi, szándékai az ő küzdelmeiben élnek tovább.

Wesselényi tragédiája

A bárót perlekedése idején az anyagi összeomlás is fenyegette, hiszen fő megélhetési forrásától, a zsigó birtoktól el volt szakítva. Wesselényi szerencséjére a birtokot Kelemen Benjamin, a hűséges és tehetséges jószágigazgató kiválóan kezelte.²⁰⁰ A báró nyilván nehezen viselte, hogy elszakították egyetlen fontosabb gyakorlati alkotásától, a hön szeretett birtoktól, ahová 1835 tavasza óta nem tehetett be a lábát.²⁰¹ Wesselényi egészségi állapota időközben nagyon leromlott, Kölcsey egyik leveléből kiderül, hogy már „*lábai is dagadoztak*”, és a költőt sajnálattal tölti el, hogy „*e lélekben annyira elkínzott férfit a sors még testi szenvedésekre is kárhoztatja.*”²⁰² Wesselényit a teljes vakság fenyegette, mivel egyik szeme világát már 1838-ban elvesztette, és emellett több más betegség is kínoztta.²⁰³ A báró az egész perfolymat alatt attól tartott a legjobban, hogy elveszti mindkét szeme világát, az orvos szakértők szerint valószínűleg lueszes idegsorvadásról lehetett szó.²⁰⁴ Wesselényi ennek elkerülése érdekében ment Gräfenbergbe kezeltetni magát. A terápia azonban nem

Börzsei Máté Márk: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

hozott sok javulást, és nemsokára a báró teljesen elvesztette látását. Valószínűleg a hosszú, fárasztó perlekedés vehette el Wesselényi kedvét a politizálástól, tehát miután hazatért Gräfenbergből birtokára, visszavonult a politikától. Szomorú tény, hogy a kormány által irányított akció milyen mértékben meg tudta törni ezt a fizikailag és mentálisan is erős személyiséget.

Összegzés, kitekintés

Wesselényi Miklós perét megismerve több következtetést is levonhatunk. Az abszolutisztikus Habsburg Birodalmon belül létező Magyar Királyságot a Pragmatica Sanctio szerint és saját törvényei szerint kellett kormányozni, a nemesi alkotmány megtartására az uralkodónak is esküt kellett tennie. A magyar nemesség körében sokan meglehetősen jártasak voltak jogi kérdésekben, különösen azokban, amelyek a nemesi szabadságot, a nemesi alkotmányt illették. Ismerték az összes jelentős okiratot az Aranybullától a Pragmatica Sanctióig, és gyakran hivatkoztak is ezekre. A rendiségre jellemző magyar nemesi sérelmi politika általában meg tudta védelmezni a nemesi kiváltságokat, és megvoltak az eszközei a Habsburg-kormányzat törekvéseinek ellensúlyozására. Ha a Habsburgok abszolutisztikus módszerekkel próbálkoztak (I. Lipót vagy II. József), akkor rendre beleütköztek a rendi ellenállásba, és meg is kellett hátrálniuk (III. Károly megkötötte a szatmári békét, II. József visszavonta rendeleteinek zömét). A megfélemlítési kísérleteket tehát az ellenállás felerősödése követte. Hasonlóképpen történt ez az általunk vizsgált korszakban is: I. Ferenc konzervatív abszolutizmusa, Metternich olykor erőszakos politikája is ellenállásba ütközött. A reformkorban azonban ez a hagyományos rendi ellenállás a polgári átalakulás igényével kapcsolódott össze. Akik tehát a szólásszabadságot védelmezték Wesselényi perében, azok egyben a társadalmi haladást is szolgálták. Maga Wesselényi talán e küzdelem áldozatának is tekinthető, de példája felrázta a reformellenzékét, és utóda is akadt Kossuth személyében. A korszak politikai perei – köztük Wesselényié – inkább megerősítették és nem megfélemlítették a hazafiak elszántságát.

Az is látható, hogy Wesselényi képzett ügyvédei megtalálták a vád gyenge pontjait, és magát az eljárást kérdőjelezték meg a per első (kifogási) szakaszában. Emiatt ez a szakasz el is húzódott, hosszabban is kellett tárgyalnom, mint a második (érdemi) szakaszt. Ebben a második szakaszban pedig egyre inkább érzékelhetővé vált a per előre eltervezettsége. Úgy tűnt, hogy végül már minden résztvevő „befáradt” a hosszadalmas procedúrába, és a vádlott is beletörődött helyzetébe. A koncepció per kifejezés a magyar történelemben leginkább az 1950-es évekhez kötődik, de véleményem szerint ez a kifejezés itt is helytálló lehet. Annyi különbség azonban mégis van, hogy a XX. századi koncepció perek esetében az ítéleteket is előre meghozták.

A törvényességre mindkét fél rendszeresen hivatkozott, ám ez nem feltétlenül jelentette a bíróságok függetlenségét. A Habsburg Birodalomban és a Magyar Királyságban sem érvényesült a hatalmi ágak szétválasztásának alkotmányos elve. Ez a tény megkönnyíthette azt, hogy a kormányzat a háttérből befolyásolhassa, akár irányíthassa a perek folyamatát. Ebből következik, hogy olykor a magyar bíróságok is megkerülték a magyar jogi hagyományokat, vélhetően a kormányzat ösztönzésére, utasítására, vagy csupán megfelelési kényszerből. Ezért is állítható, hogy a vizsgált jogi eljárások valójában politikai perek voltak.

Napjainkban viszonylag kevesen ápolják Wesselényi emlékét, legtöbbször valószínűleg csak az „árvízi hajósként” emlékeznek rá. Pedig a zsidói báró tevékenysége és élettörténete ennél sokkal érdekesebb és összetettebb. Széchenyi emléke is elhomályosítja, pedig a báró

Börzsei Máté Márk: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

is több tiszteletet érdemelne a nemzet felemeléséért folytatott küzdelméért. Örömmel töltött el, hogy megismerhettem ezt a kalandos, ámde tragikus sorsú személyiséget.

FORRÁSOK

- Deák három levele Wesselényihez 1937–1938. Közread, jegyz. PAJKOSSY Gábor (1996). *Levéltári Szemle*, 46. évf. 2. sz. 35-45.
- JAKAB Elek (1876): *B. Wesselényi Miklós hűtlenségi bűnpere. Történeti bevezetéssel* I-II. köt. Papp Miklós kiadása, Kolozsvár.
- KARDOS Samu DR. (1905): *Báró Wesselényi Miklós élete és munkái I-II. köt.* Légrády Testvérek Könyvnyomdája, Budapest.
- KÖLCSEY Ferenc *Összes művei I-III.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1960.
- KÖLCSEY Ferencz *Országgyűlési naplója és Wesselényi védelme.* B. Eötvös József Kölcsey Ferencz fölött tartott emlékbeszédével bővített kiad. Ráth Mór kiad., Budapest, 1886.
- VÖRÖSMARTY Mihály: Az árvízi hajós:
<http://vers-versek.hu/vorosmarty-mihaly/az-arvizi-hajos/>
- WERBŐCZY István: *Tripartitum. Hármaskönyv* (1514)
http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm
- WESSELÉNYI Miklós (1974): *Balítéletekről.* Kriterion Kiadó, Bukarest.

IRODALOM

- A zsibói bölény. Így telnek napjaim.
<http://goglobe.hu/blog/csszl41/2014/12/11/a-zsiboi-boleny/>
- BALOGH Artúr (1944): *Hűtlenségi per országgyűlési beszéd miatt.* (Erdélyi tudományos füzetek 185.) Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár
<http://mek.oszk.hu/08600/08675/08675.pdf>
- BÁRÓ WESSELÉNYI Miklós naplójából. (Magyar irodalmi ritkaságok 40. Szerk. Vajthó László) Egyetemi Nyomda, Budapest, 1938.
<http://mek.oszk.hu/15400/15468/15468.pdf>
- BERTUS-BARCZA, Peter (2003): Wesselényi és a reformkor. In: *National Geographic, Kultúra*:
https://ng.hu/kultura/2003/12/30/wesselenyi_es_a_reformkor/
- Budapesti Műszaki Szakképzési Centrum Wesselényi Miklós Műszaki Szakgimnázium és Szakközépiskola honlapja:
<https://www.wmszki.hu/honlap/wesselenyi>
- EGYED Ákos (1996): Wesselényi és a jobbágyszabadítás Erdélyben 1848-ban. *Erdélyi Múzeum*, 58. évf. 3-4. sz. 219-228.
http://epa.oszk.hu/00900/00979/00012/02egyed.htm#_edn1
- Epizódok a reformkorból – A Wesselényi-per.
<http://www.metszet.info/tortenelem/epizodok-a-reformkorbol-a-wesselenyi-per/>
- ERDMANN Gyula (1996): Wesselényi Miklós politikai pere és az 1839-[18]40. évi országgyűlés. In: *Wesselényi emlékülés.* (A Kölcsey Társaság füzetek 8.) Debrecen – Hadad – Zilah – Zsibó. Szerk. TAKÁCS Péter. Fehérgyarmat, 113-126.

Börzsei Máté Márk: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

- FENYŐ István (1965): Wesselényi Miklós. In: *A magyar irodalom története III. köt.* Szerk. Pándi Pál. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 561-562.
<http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/03/334.html>
- HOMOKI-NAGY Mária (2015): Hűtlenségi perek a reformkorban. *Rubicon*, 26. évf. 10. sz. 75-81.
- MISKOLCZY Dezső, Prof. dr. (2010): Wesselényi Miklós megvakulása. *Ponticulus Hungaricus*, 14. évf. 6. sz. június
<http://members.iif.hu/visontay/ponticulus/rovatok/hidverok/wesse2.html>
- PAJKOSSY Gábor (2010): Az 1834-es szatmári megyegyűlés történetéhez. In: *Építés a kőfejtőben. Tanulmányok Dávidházi Péter hatvanadik születésnapjára.* Szerk. HITES Sándor – TÖRÖK Zsuzsa. MTA Irodalomtudományi Intézetének recenziós portálja, Budapest,
<http://plone.iti.mta.hu/rec.iti/Members/szerk/architectbook/22PajkossyG.pdf>
- PAJKOSSY Gábor (2012): Kölcsey írásai Wesselényi védelmében. In: *Milyen nemzetet, kinek és hogyan? Tanulmányok Magyarország történelméről 1780-1948.* Szerk. DOBSZAY Tamás– ERDŐDY Gábor– MANHERCZ Orsolya. Tálatum Kiadó, Budapest, 187-196.
- PAJKOSSY Gábor (2012): Kölcsey írásai Wesselényi védelmében. In: *Milyen nemzetet, kinek és hogyan? Tanulmányok Magyarország történelméről 1780-1948.* Szerk. DOBSZAY Tamás– ERDŐDY Gábor– MANHERCZ Orsolya. ELTE BTK, Budapest, 187-196.
http://moma.elte.hu/wp-content/uploads/2014/07/Gergely_kotet_aug23.pdf
- TAKÁCS Péter (2013): *Kölcsey – Wesselényi és a Szatmár vármegyei nemesség 1834-ben. Személyi, politikai és társadalmi jellemzők.* (A Kölcsey Társaság Füzetei 20.) Fehérgyarmat
- TAKÁCS Péter (2013): Kölcsey és Wesselényi politikai barátsága. In: *A Debreceni Déri Múzeum kiadványai LXXXIV.* Szerk. ANGI János – LAKNER Lajos – MAGYARI Márta. Déri Múzeum, Debrecen, 99-122.
http://www.derimuzeum.hu/userfiles/Digitalizalt_kiadvanyok/DERI_2013.pdf
- Tarján M. Tamás: Báró Wesselényi Miklós halála:
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1850_aprilis_21_baro_wesselenyi_miklos_halala/
- TRÓCSÁNYI Zsolt (1960): Wesselényi Miklós fogsága: részlet egy készülő Wesselényi-életrajzból: 1. rész. *Századok*, 96. évf. 5-6. sz. 794-811.
- TRÓCSÁNYI Zsolt (1965): *Wesselényi Miklós.* Akadémiai Kiadó, Budapest
- TRÓCSÁNYI Zsolt (1986): *Wesselényi hűtlenségi pere. Abszolutizmus vagy liberalizmus?* (Labirintus sorozat) Helikon Kiadó, Budapest
- TURKOVICSNÉ DR. KONCZ Ibolya Katalin DR. – BÍRÓ István DR. (2013): A 19. századi büntetőeljárás egyes kérdései Wesselényi Miklós erdélyi pere kapcsán. In: *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai 12.* Miskolci Egyetem, Miskolc, 181-192.
https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop422b/2010-0008_kotet04_01_koncz_ibolya_katalin_biro_istvan_a_19_szazadi_buntetoeljaras_01_koncz_ibolya_katalin_biro_istvan-a_19_szazadi_buntetoelja_1_1.html
- WESSELÉNYI Miklós. Turul.info:
<https://turul.info/napok/wesselenyi>
- Wikipédia: Wesselényi Miklós (politikus):

Börzsei Máté Márk: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

[https://hu.wikipedia.org/wiki/Wessel%C3%A9nyi_Mikl%C3%B3s_\(politikus,_1796%E2%80%931850\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Wessel%C3%A9nyi_Mikl%C3%B3s_(politikus,_1796%E2%80%931850))

- ZÁVODSZKY Géza – HERMANN Róbert (1997): *Nemzet születik. Magyarország története 1815–1849. (Új képes történelem sorozat)* Helikon Kiadó – Magyar Könyvklub, Budapest

KÉPMELLÉKLETEK

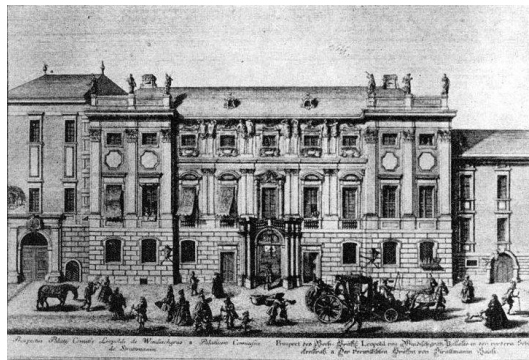

1. kép: Reviczky Ádám kancellár

Börzsei Máté Márk: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

2. kép: József nádor

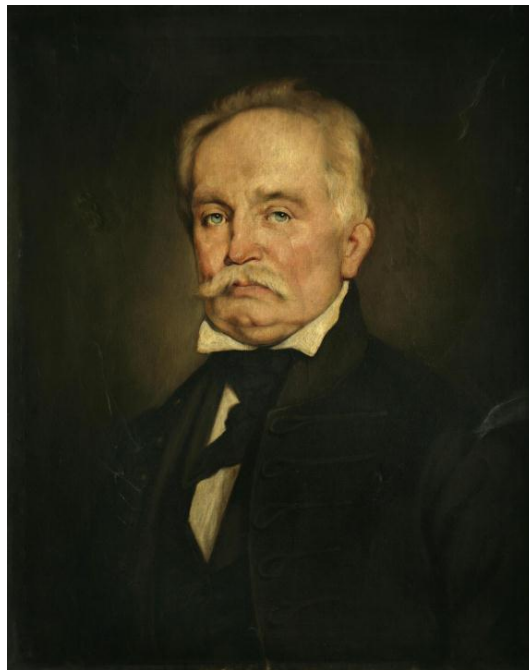

3. kép: Magyar Udvari Kancellária épülete

Börzsei Máté Márk: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

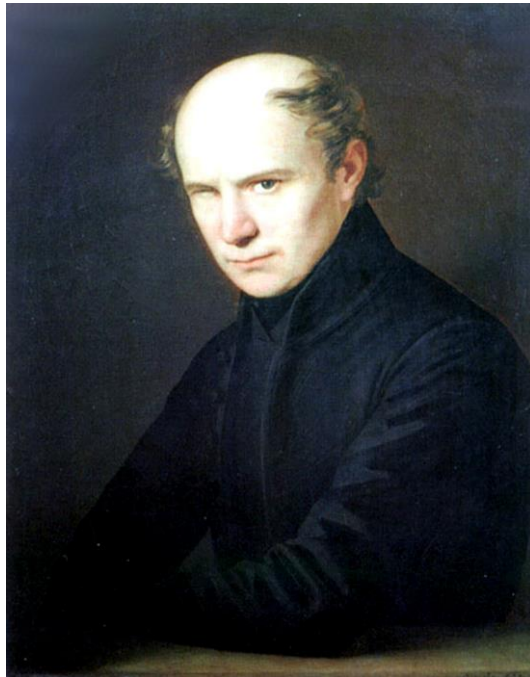

4. kép: Somssich Pongrácz személynök

5. kép: Beöthy Ödön, Bihar megye követe

Börzsei Máté Márk: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

6. kép: Kölcsey Ferenc

7. kép: Pálffy Fidél kancellár

Börzsei Máté Márk: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

8. kép: Az 1838-as pesti árvíz

9. kép: Deák Ferenc

10. kép: Széchenyi István

ABSTRACT

Börzsei, Máté Márk

The Treason Trial of Miklós Wesselényi

My paper presents the political trial of Miklós Wesselényi, one of the best known figures of the Reform Age of Hungary. It briefly describes the baron's early life and political endeavors, and how the Habsburg government tried to foil these endeavors. The cruelest method adopted in these attempts was a trial on charges of treason. My paper presents the era's complicated and convoluted judicial system, and outlines the process of Wesselényi's trial. Additionally, the paper sheds light on the impact of the trial, which could be called a show trial, on the baron's physical and mental health. Lastly, the paper draws a meaningful conclusion from these considerations.

JEGYZETEK

¹ HOMOKI-NAGY Mária (2015): Hűtlenségi perek a reformkorban. *Rubicon*, 26. évf. 10. sz. 75.

² Hármaskönyv, Első rész 14. cím: A hűtlenség vétkének eseteiről
http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm (Letöltés: 2019. febr. 14.)

³ Uo. 1-18. §

⁴ HOMOKI-NAGY (2015) 79.

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ Wikipédia: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Wessel%C3%A9nyi_Mikl%C3%B3s_\(politikus,_1750%E2%80%931809\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Wessel%C3%A9nyi_Mikl%C3%B3s_(politikus,_1750%E2%80%931809))
(Letöltés: 2019. febr. 14.)

Börzsei Máté Márk: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

-
- ⁸ Hadad: Település, ma Romániában található, a Wesselényi család a 16. században kapta meg várát és a hozzá tartozó 26 falut.
- ⁹ BERTUS-BARCZA, Peter (2003): Wesselényi és a reformkor. In: *National Geographic, Kultúra*: https://ng.hu/kultura/2003/12/30/wesselenyi_es_a_reformkor/ (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ¹⁰ Wikipédia: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Wessel%C3%A9nyi_Mikl%C3%B3s_\(politikus,_1796%E2%80%931850\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Wessel%C3%A9nyi_Mikl%C3%B3s_(politikus,_1796%E2%80%931850)) (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ¹¹ A „zsibói bölény”. Nemzeti Kör blog: <http://goglobe.hu/blog/csszl41/2014/12/11/a-zsiboi-boleny/>
- ¹² Budapesti Műszaki Szakképzési Centrum Wesselényi Miklós Szakgimnáziuma és Szakközépiskolája honlapja. Iskolánkról: <https://www.wmszki.hu/honlap/wesselenyi#gyermekkor> (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ¹³ Uo.
- ¹⁴ Apja már kiskorában rendszeresen vitte a megyegyűlésekre, ahol volt olyan, hogy a kis Wesselényi fel is szólalt.
- ¹⁵ BERTUS-BARCZA, Peter (2003): Wesselényi és a reformkor. In: *National Geographic, Kultúra*: https://ng.hu/kultura/2003/12/30/wesselenyi_es_a_reformkor/ (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ¹⁶ Budapesti Műszaki Szakképzési Centrum Wesselényi Miklós Szakgimnáziuma és Szakközépiskolája honlapja. Iskolánkról: <https://www.wmszki.hu/honlap/wesselenyi#szechenyi> (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ¹⁷ TRÓCSÁNYI Zsolt (1960): Wesselényi Miklós fogsága: részlet egy készülő Wesselényi-életrajzból: 1. rész. *Századok*, 96. évf. 5-6. sz. 795.
- ¹⁸ BERTUS-BARCZA, Peter (2003): Wesselényi és a reformkor. In: *National Geographic, Kultúra*: https://ng.hu/kultura/2003/12/30/wesselenyi_es_a_reformkor/ (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ¹⁹ Budapesti Műszaki Szakképzési Centrum Wesselényi Miklós Szakgimnáziuma és Szakközépiskolája honlapja. Iskolánkról: <https://www.wmszki.hu/honlap/wesselenyi#politika> (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ²⁰ Kolozsvári Viadal Iskola (1824)
- ²¹ Tarján M. Tamás: Báró Wesselényi Miklós halála: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1850_aprilis_21_baro_wesselenyi_miklos_halala/ (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ²² Wikipédia: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Wessel%C3%A9nyi_Mikl%C3%B3s_\(politikus,_1796%E2%80%931850\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Wessel%C3%A9nyi_Mikl%C3%B3s_(politikus,_1796%E2%80%931850)) (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ²³ FENYŐ István (1965): Wesselényi Miklós. In: *A magyar irodalom története III. köt.* Szerk. Pándi Pál. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965. 561. <http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/03/334.html> (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ²⁴ Wesselényi Miklós. Turul.info: <https://turul.info/napok/wesselenyi> (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ²⁵ FENYŐ (1965) 561. <http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/03/334.html> (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ²⁶ WESSELÉNYI Miklós (1974): Balítéletekről. Kriterion, Bukarest, 72. <http://mek.oszk.hu/01100/01135/01135.pdf> (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ²⁷ Uo. 38.
- ²⁸ BERTUS-BARCZA, Peter (2003): Wesselényi és a reformkor. In: *National Geographic, Kultúra*: https://ng.hu/kultura/2003/12/30/wesselenyi_es_a_reformkor/ (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ²⁹ WESSELÉNYI (1974) 13. <http://mek.oszk.hu/01100/01135/01135.pdf> (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ³⁰ Uo. 17.
- ³¹ Uo. 18.
- ³² Két rend: nemesség, jobbágyság
- ³³ WESSELÉNYI (1974) 25. <http://mek.oszk.hu/01100/01135/01135.pdf> (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ³⁴ Uo.
- ³⁵ EGYED Ákos (1996): Wesselényi és a jobbágyfelszabadítás Erdélyben 1848-ban. *Erdélyi Múzeum*, 58. évf. 3-4. sz. 219-228. http://epa.oszk.hu/00900/00979/00012/02egyed.htm#_edn1 (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ³⁶ TRÓCSÁNYI Zsolt (1965): *Wesselényi Miklós*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 317.
- ³⁷ DR. TURKOVICSNÉ DR. KONCZ Ibolya Katalin – DR. BÍRÓ István (2013): A 19. századi büntetőeljárás egyes kérdései Wesselényi Miklós erdélyi pere kapcsán. In: *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai 12*. Miskolci Egyetem, Miskolc, 182.
- ³⁸ Egyfajta menlevél, amely védi az adott személyt, ha éppen közdologban van az országán kívül.
- ³⁹ TRÓCSÁNYI (1965) 326.
- ⁴⁰ Uo. 320.
- ⁴¹ Az eljárás alá vont személy távollétében.
- ⁴² Közbeszóló ítélet, amely az eljárási kérdésekre vagy kifogásokra vonatkozik.
- ⁴³ POMPÉRY Aurél (1913): *Kossuth Lajos 1837/39-iki hűtlenségi perének története*. Szent István Társulat, Budapest, 198.

- ⁴⁴ TRÓCSÁNYI (1965) 320.
- ⁴⁵ A Magyar Kir. Helytartótanács erdélyi megfelelőjének tekinthetjük, a helyi közigazgatás és jogszolgáltatás felső szerveként működött.
- ⁴⁶ TURKOVICSNÉ–BÍRÓ (2013) 185.
- ⁴⁷ TRÓCSÁNYI (1965) 121.
- ⁴⁸ Uo. 337.
- ⁴⁹ Uo. 321-322.
- ⁵⁰ TURKOVICSNÉ–BÍRÓ (2013) 185-186.
- ⁵¹ STIPTA István (1998): *A magyar bírósági rendszer története*. Multiplex Média, Debrecen, 58.
- ⁵² KÁLLAY István (1996): Óvadék a 18-19. századi büntető joggyakorlatban, *Jogtudományi Közlöny* 51. évf. 9. sz. 375.
- ⁵³ A Gubernium feljebbviteli fóruma.
- ⁵⁴ TRÓCSÁNYI (1965) 325.
- ⁵⁵ Uo. 326.
- ⁵⁶ Uo. 327.
- ⁵⁷ TURKOVICSNÉ–BÍRÓ (2013) 190.
- ⁵⁸ Kölcsey Wesselényinek. Cseke, 1838. július 6. In: *Kölcsey Ferenc Összes művei III. köt.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1960. 829-831.
- ⁵⁹ HOMOKI-NAGY (2015) 75.
- ⁶⁰ Uo.
- ⁶¹ TRÓCSÁNYI Zsolt (1986): *Wesselényi hűtlenségi pere. Abszolutizmus vagy liberalizmus?* (Labirintus sorozat) Helikon Kiadó, Budapest, 30.
- ⁶² A királyi jogügyi igazgató kezdetben a király személyét ért bűncselekményekkel szemben lépett fel, majd a 17. század elejétől kezdve egy állandó szervezetet, a királyi ügyigazgatóságot hozták létre, amely fő- és aligazgatóból, négy igazgatósági ügyészből és segédszemélyzetből állt. Fontos feladata volt a nyomozás és a vádképviselést mellett az, hogy felügyelt az államfogyokra és ellenőrizte a kincstári követelések szabályszerű behajtását is.
- ⁶³ A keresetlevél egy írásbeli beadvány, amely a keresetet és a per megindításához szükséges egyéb adatokat tartalmazza.
- ⁶⁴ TRÓCSÁNYI (1986) 30-31.
- ⁶⁵ Uo. 31.
- ⁶⁶ Uo.
- ⁶⁷ Uo.
- ⁶⁸ Uo.
- ⁶⁹ Uo. 30-31.
- ⁷⁰ Uo. 32.
- ⁷¹ Uo.
- ⁷² Uo. 33.
- ⁷³ A tiszántúli kerületi tábla ülnöke, Szatmár megyei országgyűlési követ.
- ⁷⁴ TAKÁCS Péter (2013): *Kölcsey – Wesselényi és a Szatmár vármegyei nemesség 1834-ben. Személyi, politikai és társadalmi jellemzők.* (A Kölcsey Társaság Füzetei 20.) Fehérgyarmat, 25.
- ⁷⁵ Uo. 26.
- ⁷⁶ Nemzet születik: ZÁVODSZKY Géza – HERMANN Róbert (1997): *Nemzet születik. (Új képes történelem sorozat)* Helikon Kiadó, Budapest, 25.
- ⁷⁷ TAKÁCS (2013) 126.
- ⁷⁸ ERDMANN Gyula (1996): Wesselényi Miklós politikai pere és az 1839-[18]40. évi országgyűlés. In: *Wesselényi emlékülés.* (A Kölcsey Társaság füzetei 8.) Debrecen – Hadad – Zilah – Zsibó. Szerk. TAKÁCS Péter. Fehérgyarmat, 113-126.
- ⁷⁹ PAJKOSSY Gábor (2010): Az 1834-es szatmári megyegyűlés történetéhez. In: *Építész a kőfejtőben. Tanulmányok Dávidházi Péter hatvanadik születésnapjára.* Szerk. HITES Sándor – TÖRÖK Zsuzsa. MTA Irodalomtudományi Intézetének recenzíós portálja, Budapest, 232.
<http://plone.iti.mta.hu/rec.iti/Members/szerk/architectbook/22PajkossyG.pdf> (Letöltés: 2019. febr. 14.)
- ⁸⁰ Uo.
- ⁸¹ Falu, amely ma Románia északnyugati felében, Szatmár megye délnyugati részén, Nagykároly közelében található.
- ⁸² PAJKOSSY (2010) 228.
- ⁸³ JAKAB Elek (1876): *B. Wesselényi Miklós hűtlenségi bűnpere.* Történeti bevezetéssel. II. rész, Kolozsvár, 8.
- ⁸⁴ PAJKOSSY (2010) 234.
- ⁸⁵ TAKÁCS (2013) 85.
- ⁸⁶ JAKAB (1876) II. 25-27.
- ⁸⁷ Uo. 26.
- ⁸⁸ TAKÁCS (2013) 86.
- ⁸⁹ JAKAB (1876) II. 134.
- ⁹⁰ Uo. 14.
- ⁹¹ Uo. 23.
- ⁹² TRÓCSÁNYI (1986) 14.

Börzsei Máté Márk: Wesselényi Miklós hűtlenségi pere

- ⁹³ JAKAB (1876) II. 258.
⁹⁴ Uo. 8.
⁹⁵ Uo.
⁹⁶ DR. KARDOS Samu (1905): *Báró Wesselényi Miklós élete és munkái. I. köt.* Légrády Testvérek Könyvnyomdája? Budapest, 409-410.
⁹⁷ TRÓCSÁNYI (1965) 273.
⁹⁸ TAKÁCS (2013) 103.
⁹⁹ JAKAB (1876) II. 257-259.
¹⁰⁰ TRÓCSÁNYI (1986) 30.
¹⁰¹ Uo.
¹⁰² JAKAB (1876) II. 7-34.
¹⁰³ PAJKOSSY (2010) 230.
¹⁰⁴ JAKAB (1876) II. 7.
¹⁰⁵ Uo. 7-33.
¹⁰⁶ PAJKOSSY (2010) 235.
¹⁰⁷ B. Wesselényi Miklós védelme. In: *Kölcsey Ferenc Összes művei II. köt.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1960. 847.
<http://mek.oszk.hu/06300/06367/html/02.htm#56> (Letöltés: 2019. febr. 14.)
¹⁰⁸ JAKAB (1876) II. 33.
¹⁰⁹ Uo. 285.
¹¹⁰ Uo. 7-8.
¹¹¹ Uo.
¹¹² Uo. 15-16.
¹¹³ ERDMANN (1996) 114.
¹¹⁴ TRÓCSÁNYI (1986) 36.
¹¹⁵ Uo. 33.
¹¹⁶ Uo. 38.
¹¹⁷ Uo. 39.
¹¹⁸ Uo. 40.
¹¹⁹ Uo. 41.
¹²⁰ Uo.
¹²¹ Uo. 48.
¹²² Uo. 42-43.
¹²³ Uo. 47.
¹²⁴ Uo.
¹²⁵ Uo. 48.
¹²⁶ Uo. 49.
¹²⁷ Uo.
¹²⁸ Uo. 51.
¹²⁹ JAKAB (1876) II. 262.
¹³⁰ TRÓCSÁNYI (1986) 54-55.
¹³¹ Uo. 54.
¹³² TAKÁCS (2013) 114-115.
¹³³ Uo. 115.
¹³⁴ TRÓCSÁNYI (1986) 57.
¹³⁵ Uo. 59.
¹³⁶ Uo. 61.
¹³⁷ Uo. 62.
¹³⁸ ERDMANN (1996) 116-117.
¹³⁹ TRÓCSÁNYI (1986) 62.
¹⁴⁰ Uo. 63.
¹⁴¹ Uo. 64.
¹⁴² Uo. 65.
¹⁴³ Uo. 66.
¹⁴⁴ Uo. 68.
¹⁴⁵ TRÓCSÁNYI (1960) 808.
¹⁴⁶ TRÓCSÁNYI (1986) 69.
¹⁴⁷ Uo. 70.
¹⁴⁸ Uo. 71.
¹⁴⁹ Uo. 72.
¹⁵⁰ Uo.
¹⁵¹ TAKÁCS (2013) 141.
¹⁵² ERDMANN (1996) 115.
¹⁵³ TAKÁCS (2013) 125-126.
¹⁵⁴ TRÓCSÁNYI (1986) 74.
¹⁵⁵ Hármaskönyv, I. rész 9. czim: A nemeseknek négy fő és kiváltságos jogáról:

http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm (Letöltés: 2019. febr. 20.)

¹⁵⁶ TAKÁCS (2013) 117-118.

¹⁵⁷ ERDMANN (1996) 115.

¹⁵⁸ Uo. 113.

¹⁵⁹ TRÓCSÁNYI (1986) 75.

¹⁶⁰ Uo. 76.

¹⁶¹ Uo.

¹⁶² Uo.

¹⁶³ Uo. 77.

¹⁶⁴ TAKÁCS (2013) 115.

¹⁶⁵ JAKAB (1876) I. 72.

¹⁶⁶ TAKÁCS (2013) 115.

¹⁶⁷ JAKAB (1876) I. 72.

¹⁶⁸ Uo.

¹⁶⁹ Deák három levele Wesselényihez 1937–1938. Közread, jegyz. PAJKOSSY Gábor (1996). *Levéltári Szemle*, 46. évf. 2. sz. 36.

¹⁷⁰ JAKAB (1876) II. 154.

¹⁷¹ Vers-Versekek.hu: <http://vers-versek.hu/vorosmarty-mihaly/az-arvizi-hajos/> (Letöltés: 2019. febr. 14.)

¹⁷² JAKAB (1876) II. 277.

¹⁷³ Uo.

¹⁷⁴ TAKÁCS (2013) 130.

¹⁷⁵ PAJKOSSY Gábor (2012): Kölcsey írásai Wesselényi védelmében. In: *Milyen nemzetet, kinek és hogyan? Tanulmányok Magyarország történelméről 1780-1948*. Szerk. DOBSZAY Tamás– ERDŐDY Gábor– MANHERCZ Orsolya. Tálatum Kiadó, Budapest, 188.

¹⁷⁶ Kölcsey Kendének Cseke, 1837. március 27. In: *Kölcsey Ferenc Összes művei III. köt.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1960. 775-778.

¹⁷⁷ BALOGH Artúr (1944): *Hűtlenségi per országgyűlési beszéd miatt*. (Erdélyi tudományos füzetek 185.) Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 6. <http://mek.oszk.hu/08600/08675/08675.pdf> (Letöltés: 2019. febr. 14.)

¹⁷⁸ HOMOKI-NAGY (2015) 81.

¹⁷⁹ TAKÁCS (2013) 132.

¹⁸⁰ Uo. 135.

¹⁸¹ Uo. 137-138.

¹⁸² PAJKOSSY (2012) 188.

¹⁸³ TRÓCSÁNYI (1960) 795.

¹⁸⁴ Uo. 799.

¹⁸⁵ JAKAB (1876) II. 285.

¹⁸⁶ TRÓCSÁNYI (1960) 800.

¹⁸⁷ Uo. 796.

¹⁸⁸ JAKAB (1876) II. 284-287.

¹⁸⁹ TRÓCSÁNYI (1960) 794.

¹⁹⁰ Uo. 803.

¹⁹¹ Uo. 800.

¹⁹² Uo. 807.

¹⁹³ Uo. 809.

¹⁹⁴ Uo. 800.

¹⁹⁵ 84. ZICHY Antal (1899): Deák Ferenc mint író. In: *Képes magyar irodalomtörténet I. köt.* Második kiadás. Szerk. BEÖTHY Zsolt. Atheneum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat, Budapest:

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/MagyarIrodalom-magyar-irodalomtortenet-1/kepes-magyar-irodalomtortenet-beothy-zsolt-3180/a-magyar-irodalom-a-szabadsagharc-utan-44C3/84-deak-ferenc-mint-iro-zichy-antal-44F2/az-183940-ki-orszaggyules-450D/> (Letöltés: 2019. febr. 14.)

¹⁹⁶ Uo.

¹⁹⁷ TRÓCSÁNYI (1960) 809.

¹⁹⁸ TAKÁCS (2013) 139.

¹⁹⁹ TRÓCSÁNYI (1960) 809.

²⁰⁰ Uo. 796.

²⁰¹ Uo.

²⁰² Kölcsey Bártfaynak Nagykárolyból, 1837. november. In: *Kölcsey Ferenc Összes művei III. köt.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1960. 801-802.

²⁰³ Uo.

²⁰⁴ TRÓCSÁNYI (1960) 798.